

Skillelinjer i EU-debatten

En studie av nordmenns holdninger til norsk EU-medlemskap.

Sverre Molandsveen

Masteroppgave ved Institutt for statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2004

Forord

Jeg vil først og fremst takke min veileder Ottar Hellevik for god og effektiv veiledning og mange gode råd og forslag til løsninger. Jeg vil spesielt takke ham for at jeg fikk mulighet til å benytte datamateriale fra Norsk Monitorundersøkelsene, og for hjelp med tilrettelegging av disse dataene. Takk også til Markeds og Mediainstituttet (MMI) som på oppdrag fra Hellevik satte sammen datamaterialet for meg til egnede datasett. Jeg vil også gjerne få takke Knut-Andreas Christophersen for hjelp med analysene i SPSS, Oddbjørn Knutsen for gode innspill under skissemidret og Stortingsbiblioteket for god service og hjelp til å innhente aktuell litteratur.

Jeg skylder i en oppgave som denne også å opplyse om mitt eget syn på spørsmålet om norsk medlemskap i EU. Jeg vil ikke legge skjul på at jeg er tilhenger av norsk EU-medlemskap og blant annet arbeidet i Europabevegelsen under EU-kampen i 1994. Jeg har imidlertid etter beste evne tilstrebet at mitt eget politiske syn ikke på noen måte skal påvirke opplegget for, og konklusjonene i oppgaven.

Til slutt vil jeg takke tidligere og nåværende medstudenter: Tone Opdal, Leif-Arne Kristiansen og Reidar Madsen, for gode diskusjoner, innspill og råd.

Oslo, november 2004

Sverre Molandsveen

Innhold

FORORD	2
INNHold	3
FIGURER OG TABELLER	5
1. INNLEDNING OG PROBLEMSTILLING	6
1.1 BAKGRUNN.....	6
1.2 PROBLEMSTILLING.....	7
1.3 OPPBYGNING AV OPPGAVEN.....	9
2. TEORIER OG SENTRALE BEGREPER	11
2.1 SENTRALE BEGREPER.....	11
2.1.1 Skillelinjer.....	12
2.1.2 Verdier.....	13
2.2 SKILLELINJEMODELLER OG STRUKTURELLE SKILLELINJER.....	15
2.2.1 Lipset og Rokkans skillelinjemodell.....	16
2.2.2 Rokkan og Valens skillelinjemodell.....	16
2.2.3 Galtungs sentrumperiferimodell.....	17
2.2.4 Strukturelle variabler.....	19
2.3 NYPOLITIKK – NYE IDEOLOGISKE ELLER VERDIBASERTE SKILLELINJER.....	19
2.3.1 Ideologiske skillelinjer.....	20
2.3.2 Nypolitikk.....	21
2.3.3 Ronald Inglehart og postmaterialisme.....	23
2.3.4 Kritikk av Inglehart og alternative teorier.....	24
2.3.5 Ottar Hellevik og Norsk Monitor.....	28
3. FORVENTNINGER, HYPOTESER OG VALG AV VARABLER	32
3.1 POLITISKE SKILLELINJER I EF/EU-KAMPENE OG FORVENTNINGER OM FUNN.....	32
3.1.1 Forskernes data og metoder.....	33
3.1.2 Presentasjon av funn.....	35
3.2 VALG AV AVHENGIG OG UAVHENGIGE VARIABLER.....	38
3.2.1 Modell og valg av variabler.....	38
3.3 UTFORMING AV HYPOTESER.....	39
3.3.1 Hovedhypoteser om endring over tid.....	40
3.3.2 Strukturelle variabler:.....	41
3.3.3 Ideologiske variabler/verdivariabler:.....	43
4. METODE, EMPIRISK MATERIALE OG OPERASJONALISERINGER	46
4.1 DET EMPIRISKE MATERIALET.....	46
4.2 OPERASJONALISERING.....	48
4.2.1 Avhengig variabel: Syn på norsk EU-medlemskap.....	48
4.2.2 Uavhengige variabler: Strukturelle variabler.....	49
4.2.3 Uavhengige variabler: Verdivariabler.....	51
4.3 METODE.....	53
5. ANALYSE	55
5.1 STRUKTURELLE VARIABLER.....	55
5.1.1 Balanse for hele materialet.....	55
5.1.2 Kjønn og syn på norsk EU-medlemskap.....	56
5.1.3 Alder og syn på norsk EU-medlemskap.....	57

5.1.4	<i>Utdanning og syn på norsk EU-medlemskap</i>	59
5.1.5	<i>Inntekt og syn på norsk EU-medlemskap</i>	60
5.1.6	<i>Region og syn på norsk EU-medlemskap</i>	61
5.1.7	<i>Bosted og syn på norsk EU-medlemskap</i>	63
5.1.8	<i>Sektor og syn på norsk EU-medlemskap</i>	64
5.1.9	<i>Næring og syn på norsk EU-medlemskap</i>	65
5.1.10	<i>Stilling og syn på norsk EU-medlemskap</i>	67
5.2	VERDIVARIABLER	69
5.2.1	<i>Verdiindekser</i>	69
5.2.2	<i>Verdidimensjoner</i>	76
5.2.3	<i>Kvadrantindelingen for dimensjonene 1 og 2</i>	80
6.	KONKLUSJONER	82
6.1	VURDERING AV HYPOTESENE	82
6.2	ÅRSAKER TIL ENDRING	83
6.2.1	<i>Endringer i gruppestørrelser eller endringer innenfor gruppene?</i>	83
6.2.2	<i>Hvor er overgangen fra nei til ja sterkest?</i>	84
6.3	VIL DET BLI JA-FLERTALL NESTE GANG?	85
	LITTERATUR	87

Figurer og tabeller

Figur 2.1 Verdier som mellomliggende variabel i forklaringsmodell for adferd.	15
Figur 2.2 Verdikartet og hoveddimensjonene i Norsk Monitor.....	30
Figur 3.1 Modell for analysen	39
Tabell 4.1 Fordeling for avhengig variabel. Prosent	48
Tabell 4.2 Balanse ja over nei - sammenheng mellom EU-syn og x uavhengig variabel på to tidspunkter. Prosent.	54
Tabell 5.1 Hele materialet. Balanse ja over nei. Prosent	55
Tabell 5.2 Sammenheng mellom EU-syn og kjønn på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.).....	56
Tabell 5.3 Sammenheng mellom EU-syn og alder på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.).....	57
Tabell 5.4 Sammenheng mellom EU-syn og utdanning på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.).....	59
Tabell 5.5 Sammenheng mellom EU-syn og inntekt på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.).....	60
Tabell 5.6 Sammenheng mellom EU-syn og region på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.).....	61
Tabell 5.7 Sammenheng mellom EU-syn og bosted på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.).....	63
Tabell 5.8 Sammenheng mellom EU-syn og sektor på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.).....	64
Tabell 5.9 Sammenheng mellom EU-syn og næring på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.).....	65
Tabell 5.10 Sammenheng mellom EU-syn og stilling på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.).....	67
Tabell 5.11 Balanse ja over nei mellom ulike verdier og EU-syn på to tidspunkter. Prosent. ...	69
Tabell 5.12 Balanse ja over nei mellom ulike verdier og EU-syn på to tidspunkter. Prosent. ...	71
Tabell 5.13 Typiske ”Ja-verdier” og ”Nei-verdier”.	72
Tabell 5.14 Sammensetning av utvalg for ulike verdier og EU-syn på to tidspunkter. Prosent. 74	74
Tabell 5.15 Sammenheng mellom Tradisjonell/Moderne verdidimensjon og EU-syn på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.)	76
Tabell 5.16 Sammenheng mellom Materialistisk/Idealistisk verdidimensjon og EU-syn på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.)	77
Tabell 5.17 Sammenheng mellom Venstreorientert/Radikal og Høyreorientert/Konservativ verdidimensjon og EU-syn på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.)	78
Tabell 5.18 Sammenheng mellom kvadranten for dimensjonene 1 og 2 og EU-syn på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.)	80

1. Innledning og problemstilling

1.1 Bakgrunn

Det er i år 10 år siden Norge sa nei til norsk medlemskap i EU for andre gang 28. november 1994. Norge har vist seg spesielt i EU-sammenheng og EU-saken er svært spesiell i norsk politikk. Norge var det første land som avviste EU-medlemskap i en folkeavstemning i 1972 og gjorde det på nytt i 1994. EF-avstemningen i 1972 var også den eneste landsomfattende folkeavstemning i Norge der velgere og politikere var i utakt – og fortsatt er det (Bjørklund 1993:33). Vi kan føye til at det samme kan sies for avstemningen i 1994. EU-spørsmålet vekker samtidig et enormt engasjement i befolkningen. Under folkeavstemningen i 1994 ble det satt rekord for valgdeltakelse i Norge med 89 prosent.

EU-saken har vist seg å ha en egen sprengkraft i norsk politikk. Spørsmålet sprenget både Venstre i 1972 og den borgerlige Syse-regjeringen i 1990, og har lagt føringer for politisk samarbeid senere. Blant annet har dagens borgerlige regjering nedfelt en egen ”selvmordsparagraf” for sitt politiske samarbeid som innebærer at regjeringen vil gå av hvis ett eller flere av partiene vil sende en ny medlemskapssøknad. Samtidig vil EU-saken være blant de vanskeligste spørsmålene for et regjeringsalternativ fra sentrum-venstre.

Nei-siden har i hovedsak hatt høyere oppslutning enn ja-siden i det meste av tiden etter 1972 og både før og etter 1994. Det siste året har meningsmålingene imidlertid for første gang på lenge stort sett vist flertall for norsk EU-medlemskap. Ledende politikere fra flere partier signaliserer at det kan være aktuelt med en ny medlemskapssøknad, og en eller flere nye folkeavstemninger. Både tilhengene og motstandere ruster seg. Det ser ut til at vi kan gå mot en ny EU-kamp.

1.2 Problemstilling

EU-saken virker som nevnt både engasjerende og splittende på den norske opinionen. Bernt Aardal og Henry Valen (1995:147) mener EU-spørsmålet vekker til live alle de underliggende skillelinjer i norsk politikk; periferi mot sentrum, motkultur mot bykultur, bygdenæring mot bynæring, venstrefløy mot høyreside. Den ellers dominerende høyre-venstre-skillelinjen i norsk politikk kommer mer i skyggen av andre motsetninger når EU kommer på dagsorden. De tradisjonelle hovedmotstanderne Høyre og Arbeiderpartiet går da sammen i ønsket om norsk EU-medlemskap, mens i kampen mot medlemskap står det som ofte omtales som en rød-grønn allianse av primærnæringer, motkulturer, befolkningen i utkantstrøk og byradikalere (Valen 1994; Aardal og Valen 1995).

EU-saken forandrer norsk politikk og skaper nye allianser. Anders Todal Jenssen (1995:213) hevder EU-kampen i 1994 førte til nytolkning av det ideologiske landskapet i Norge. Det skjedde en sammensmeltning av venstreorienterte holdninger og forsvar av periferiene på nei-siden, og en tilsvarende sammenføyning av høyreorienterte standpunkter og sentrumsinteresser på ja-siden.

Henry Valen (1994:91) peker imidlertid på at til tross for store endringer i ytre betingelser har mønsteret i EU-opinionen holdt seg forbløffende stabilt fra 1972 til 1994. Forholdet mellom EU-standpunkt og underliggende skillelinjer i systemet er i hovedsak uforandret. 80 prosent av de velgerne som deltok i begge folkeavstemningene stemte også det samme (Pettersen m fl 1996:273).

I dag kan situasjonen være en annen. Norge har vært med i EØS i over 10 år, og er dermed en integrert del av EUs indre marked. EØS-medlemskapet kan, med enkelte unntak, oppfattes som et tilnærmet økonomisk medlemskap i EU. EU har utvidet seg østover og sørover og utvikler en ny konstitusjon. På tross av den historiske stabilitet i EU-saken Valen nevner, kan det være at disse endringene gir grunnlag for andre oppfatninger og skillelinjer i en eventuell kommende EU-debatt enn det som preget debattene rundt folkeavstemningene i 1972 og 1994?

Denne oppgaven vil ha et slikt utgangspunkt.

Oppgavens problemstilling er å vurdere strukturelle og verdimessige skillelinjers betydning for holdning til norsk EU-medlemskap, og se på hvordan dette har endret seg mellom 1993/1995 og 2001/2003.

Det empiriske materialet for denne oppgaven, omtalt i kapittel 4, viser at ja-siden har styrket sin stilling betydelig fra 1993/1995 til 2001/2003. Hva skyldes disse endringene? Jeg vil i kapittel 3.3 utdype to alternative forklaringer som også kan supplere hverandre. Den ene forklaringen er at det har skjedd endringer i gruppestørrelser, det vil si i befolkningens sammensetning. Det har blitt en høyere oppslutning om norsk EU-medlemskap fordi det er vekst i grupper der ja-andelen er sterk, mens grupper med høy nei-andel har vært i tilbakegang. Den andre mulige forklaringen er at det skjer endringer i koblingene mellom de ulike skillelinjene og EU-syn, det vil si at fordelingen av standpunkter innenfor gruppene er endret.

Uavhengig av endringer i gruppestørrelse, kan personene innenfor bestemte grupper kan ha blitt mer for EU. For eksempel at de med høy utdanning og høy inntekt kan ha blitt enda mer for EU i siste i forhold til første periode. Mønsteret for slike holdningsendringer vil kunne gi en pekepinn om hvilke forhold som har skapt dem.

Jeg vil i analysedelen senere i oppgaven vurdere disse to hovedhypotesene i forhold til hver av de uavhengige variablene. I tillegg vil jeg undersøke for hvilke grupper overgangen fra nei til ja er sterkest mellom de to periodene. Jeg antar i en tredje hovedhypotese at det vil være en sterkere overgang fra nei til ja i de gruppene der EU-tilhengerne i utgangspunktet står sterkt.

Jeg vil benytte materiale fra Norsk Monitorundersøkelsene til å sammenlikne holdningene til EU-medlemskap i henholdsvis 1993 og 1995 i forhold til 2001 og 2003. Etter klargjøring og definisjoner av sentrale begreper vil jeg ved hjelp av en gjennomgang av teoretiske bidrag om syn på EU-medlemskap utvikle hypoteser om de ulike strukturelle og verdimessige skillelinjenes betydning for syn på norsk EU-medlemskap.

1.3 Oppbygning av oppgaven

I første kapittel vil jeg presentere tema, utvikle problemstillingen for, og gå gjennom oppbygningen av oppgaven.

Kapittel 2 tar for seg teorier og sentrale begreper i oppgaven. Jeg vil her gjennomgå de to sentrale begrepene i oppgaven – verdier og skillelinjer og ulike forskeres syn på disse begrepene. Deretter vil jeg vurdere noen av de viktigste teoriene for å forklare skillelinjer i norsk politikk, både Lipset og Rokkans tradisjonelle skillelinjemodell med utgangspunkt i strukturelle skillelinjer, og nyere perspektiver med vekt på nye ideologiske eller verdibaserte skillelinjer, blant annet med utgangspunkt i Inglehart og nypolitikkteori. Til slutt i kapitlet vil jeg presentere det teoretiske grunnlaget for det datamaterialet som er det empiriske grunnlaget for analysene i denne oppgaven: verdiundersøkelsene i Norsk Monitor.

Tredje kapittel ser på forventninger, hypoteser og valg av variabler til analysene i oppgaven. Jeg vil gå gjennom hvordan en del forskere som har studert den norske befolkningens syn på EU-medlemskap, har vurdert ulike variablers effekt på EU- syn. Disse vurderingene vil så være utgangspunkt for å sette opp en modell for analysen i oppgaven, velge ut de aktuelle variablene og utvikle hypoteser for de ulike uavhengige variablenes effekt på velgernes syn på EU-medlemskap.

I det fjerde kapitlet vil jeg presentere og vurdere datamaterialet fra Norsk Monitor ut fra hensiktsmessighet for det jeg vil studere, og ut fra krav til reliabilitet. Jeg vil videre gjennomføre operasjonaliseringer av den avhengige og de uavhengige variablene, og ta opp metodiske problemstillinger rundt valg av analysemetode.

Femte kapittel tar for seg en rekke analyser av de ulike uavhengige variablenes effekt på oppgavens avhengige variabel; syn på norsk EU-medlemskap. Jeg vil gjennomføre analyser basert på de hypotesene som er utformet i kapittel 3 og det metodiske grunnlaget som er omtalt i kapittel 4. Analysene deles mellom grupper av uavhengige variabler, henholdsvis strukturelle variabler og verdivariabler. Det vurderes hvor stor effekt de ulike uavhengige variabler har på den avhengige og i hvor stor grad det har

skjedd endringer mellom de to tidspunktene oppgaven omfatter, henholdsvis 1993/1995 og 2001/2003. Jeg vurderer også hva disse endringene kan skyldes, endringer i gruppestørrelse eller endringer fordelingen av standpunkter innenfor hver gruppe, og for hvilke grupper overgangen fra nei til ja er sterkest.

Til slutt vil jeg i kapittel 6 forsøke å konkludere på hvordan funnene fra analysene samsvarer med de hypotesene jeg tidligere har utviklet. Jeg vil vurdere hypotesene for henholdsvis strukturelle og verdimessige variabler, de to ulike hovedhypotesene for endringer over tid, og den tredje hovedhypotesen for hvor de største endringene fra nei til ja har forekommet. Helt til slutt vil jeg vurdere om disse funnene kan fortelle oss noe om hva som kan skje i en eventuell ny folkeavstemning om norsk EU-medlemskap.

2. Teorier og sentrale begreper

Dette kapitlet vil forsøke å gi det teoretiske bakteppet som er nødvendig for å utvikle hypoteser og forventninger om sammenhenger mellom syn på norsk EU-medlemskap og ulike strukturelle og verdibaserte variabler.

Jeg vil først gjennomgå de to sentrale begrepene i oppgaven – verdier og skillelinjer. Deretter vil jeg se på noen av de viktigste teoriene for å forklare skillelinjer i norsk politikk, både den tradisjonelle skillelinjemodellen med utgangspunkt i strukturelle skillelinjer, og nyere perspektiver som vektlegger mer ideologiske eller verdibaserte skillelinjer. Denne gjennomgangen vil til slutt føre fram til en presentasjon av det teoretiske grunnlaget for det datamaterialet som er det empiriske grunnlaget for analysene i denne oppgaven: verdiundersøkelsene i Norsk Monitor.

Den europeiske Union er forsøkt gjennomgående omtalt som ”EF” i omtalen av teoribidrag fra før EF ble til EU med Traktaten om Den Europeiske Union (Maastricht- traktaten) fra 1992, og som ”EU” i tiden etter, samt omtalt som ”EU” i mine egne vurderinger og analyser.

2.1 Sentrale begreper

De to viktigste begrepene i denne oppgaven vil være henholdsvis *skillelinjer* og *verdier*. Disse begrepene er viktige for å forstå de teoriene som senere presenteres for å forklare stemmegivning, og konkret for min problemstilling, stemmegivning og holdning til EU. Jeg vil derfor i dette delkapitlet gjennomgå noen sentrale teoretikers syn på hva som ligger i disse begrepene.

2.1.1 Skillelinjer

For å studere endringer i politiske oppfatninger vil skillelinjebegrepet være sentralt. Stemmegivning ved folkeavstemninger om EU som i andre valg kan beskrives med utgangspunkt i teorier om politiske skillelinjer.

Oddbjørn Knutsen (1988:155) sier at en konflikt- eller skillelinje ”innebærer en spesiell type oppdeling av befolkningen som forutsettes å ha en viss varighet”. Politisk konfliktlinjer konkretiseres til ”de oppdelingene av befolkningen som kommer klart til syne ved at motsetningene gjøres til gjenstand for politisk kamp og diskusjon. Politiske konfliktlinjer kan således defineres som relativt varige og stabile karakteristika eller variable som fører til motsetninger eller polariseringer i den politiske sfære, dvs. forskjellige politiske identifikasjoner, holdninger og preferanser” (Knutsen 1985:38).

Lane og Ersson (1987:39-40) beskriver en konfliktlinje slik: ”En oppdeling av individer, grupper eller organisasjoner danner en konfliktlinje hvis det er en viss sjans for at denne vil polarisere befolkningen, slik at ulike befolkningsgrupper står mot hverandre”. Bartolini og Mair (1990) definerer på sin side tre elementer som utgjør ulike konstituerende elementer ved enhver skillelinje: 1. Det må være et sosioøkonomisk grunnlag for skillelinjen. 2. En skillelinje forutsetter en kollektiv identitet der verdier og oppfatninger reflekterer en samhörighet innenfor gruppen. 3. Den sosioøkonomiske basis for en skillelinje innebærer ikke i seg selv noen form for organisering. Det er først når partier, fagforeninger eller organisasjoner etableres at de interesser som ligger til grunn for skillelinjen får et institusjonelt uttrykk.

Lipset og Rokkan (1967) mener tre forskjellige kriterier må være til stede for å kunne benytte begrepet skillelinje. For det første må en skillelinje innebære en sosial lagdeling der de ulike gruppene kan skilles fra hverandre ved hjelp av sosiale karakteristika. For det andre må gruppene som involveres i skillelinjen være klar over sin kollektive identitet, og for det tredje må de eksistere et organisert uttrykk for at det skal regnes som en skillelinje. Rydhaug og Jenssen (1999:34) definerer en skillelinje som ”en spesiell type oppdeling av en befolkning som forutsettes å ha en

viss varighet. Grunnlaget for oppdelingen kan være økonomisk, sosialt eller kulturelt”.

Disse ulike teoretiske bidragene har mye til felles. Jeg vil selv velge en kort definisjon som forsøker å samle essensen av de ulike bidragene: ”Skillelinjer innebærer en oppdeling eller lagdeling av befolkningen der ulike grupper står mot hverandre, og der disse motsetningene er av en viss varighet”.

Innenfor politiske skillelinjer kan det videre trekkes et skille mellom strukturelle og ideologiske eller verdibaserte skillelinjer. Jeg vil i de neste delkapitlene gå nærmere inn på denne inndelingen.

2.1.2 Verdier

Oddbjørn Knutsen tar i sin doktorgradsavhandling fra 1985 ”Politiske verdier, konfliktlinjer og ideologi” utgangspunkt i to definisjoner av verdier. Den ene er Clyde Klockhohns om at ”en verdi er en forestilling, implisitt eller eksplisitt for et individ eller en gruppe om det ønskelige som influerer valg og tilgjengelige handlingsmåter”. Verdier er her ikke bare valg av noe framfor noe annet, det er et valg som er følt eller betraktet som riktig av individet eller gruppen selv. Verdier er mer grunnleggende enn *ønsker* som kan være uttrykk for impulser eller umiddelbare behov. Verdier regulerer disse ønskene ved at de er standarder som sier oss hva vi bør gjøre, de regulerer impulsive tilfredsstillelser i samsvar med varige personlige mål, med personlige og sosiokulturelle behov for orden, og med behovet for å respektere andres interesser. Det er våre verdier som forteller oss hvilken adferd og hvilke målsetninger som er viktige, og for hvilke målsetninger vi ønsker å realisere (Knutsen 1985:3).

Det andre utgangspunktet for Knutsen er Milton Rokeach som definerer verdi slik: ”En verdi er en varig tro på at et spesifikt adferdsmønster eller en endelig tilstand er personlig eller sosialt å foretrekke framfor motsatte eller andre adferdsmønstre eller endelige tilstander”. Verdiene kan være instrumentelle eller endelige. Endelige verdier innebærer forestillinger om hvilke endelige tilstander som er å foretrekke for

dem personlig , eller forestillinger om hva slags samfunn eller mellommenneskelige forhold som er å foretrekke. Instrumentelle verdier kan fokusere på mellommenneskelige forhold og føles som skyld om de ikke blir respektert. Det kan også være at individet føler at man ikke strekker til hvis man ikke lever opp til sine kompetanseverdier om egne personlige egenskaper (Knutsen 1985:4-5).

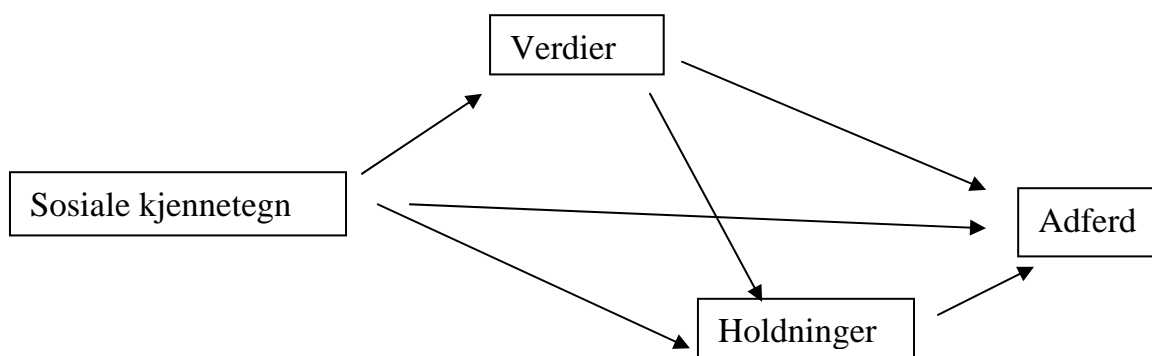
Det er sentralt å avklare forholdet mellom verdier og holdninger. Rokeach mener verdier er mer grunnleggende og stabile enn holdninger. En holdning er knyttet til spesifikke objekter og situasjoner, mens verdier er hevet over både objekter og situasjoner. Verdier styrer bedømmelse og adferd på tvers av ulike situasjoner, og er standarder som forteller individet hvilke holdninger det bør ha. Dette gjør at det er enklere å studere verdier enn holdninger over tid (Knutsen 1985:6-11). Det er forøvrig verdibegrepet til Rokeach Ronald Inglehart har valgt å benytte til sine teorier.

Oddbjørn Knutsen definerer selv politiske verdier som: ”Politiske verdier er varige overbevisninger om at spesifikke politiske adferdsmønstre og endelige eller ideelle samfunnstilstander, politiske system og ”outputs” er å foretrekke framfor andre eller motsatte politiske adferdsmønstre og endelige samfunnstilstander, politiske system og ”outputs”” (Knutsen 1985:20). De politiske verdiene forteller oss om hva slags samfunn vi ønsker, og hvilke politiske beslutninger vi mener er riktige. Et sett av slike politiske verdier som både er teoretisk knyttet til hverandre og som samsvarer empirisk, kan betraktes som en politisk ideologi (Knutsen 1985:28-30).

Ottar Hellevik (2002:12) definerer i Norsk Monitor verdier som ”et individs oppfatninger om hva som er grunnleggende mål for egen tilværelse og samfunnsutviklingen (kalt målverdier eller terminale verdier), og oppfatninger om hvordan det er riktig å gå fram for å nå disse målene (middelverdier eller instrumentelle verdier)”. Verdier kan i følge Hellevik deles inn i tre hovedkategorier: *Samfunnsmessige verdier* er oppfatninger om hvordan samfunnet bør være. *Mellommenneskelige verdier* er oppfatninger om hva slags forhold individet ønsker å

ha til menneskene rundt seg og *personlige verdier* uttrykker hvordan individet ønsker å ha det eller være selv (1996:54). Verdier skiller seg fra holdninger ved å være mer generelle og begrensede i antall (2002:15).

Videre argumenter Hellevik (2002:13) for at verdier ligger mellom sosiale kjennetegn og holdninger i en kausalmodell for å forklare adferd, jfr. figur 2.1 ”Verdier antas å bli påvirket av sosiale kjennetegn, ved at hva slags verdioppfatninger en person utvikler er påvirket av oppvekstforhold som varierer med plassering i den sosiale strukturen”.

Figur 2.1 Verdier som mellomliggende variabel i forklaringsmodell for adferd.

Både Knutsens og Helleviks verdibegrep vil være relevant for min oppgave. De to verdibegrepene framstår også som mer utfyllende enn motstridende i forhold til hverandre. I og med at jeg benytter Norsk Monitor som datamaterialet for denne oppgaven, velger jeg å ta utgangspunkt i Helleviks verdibegrep.

2.2 Skillelinjemodeller og strukturelle skillelinjer

En måte å forklare skillelinjene når det gjelder holdning til EU-medlemskap i den norske debatten, er å ta utgangspunkt i grunnleggende økonomiske, sosiale og kulturelle strukturer. Jeg vil i dette delkapitlet presentere Lipset og Rokkans klassiske skillelinjemodell, Rokkan og Valens videreføring basert på norske forhold og en alternativ tilnærming i Galtungs sentrumperiferimodell.

2.2.1 Lipset og Rokkans skillelinjemodell

Debatten om politiske skillelinjer tar ofte utgangspunkt i Lipset og Rokkans (1967) klassiske verk; *Party Systems and Voter Alignments*. Skillelinjene struktureres her langs to akser; den territorielle-kulturelle og den funksjonelle, og bunnene i to revolusjoner, den nasjonale og den industrielle. Den nasjonale revolusjon var en konflikt mellom den sentrale nasjonalbyggingskultur og motstand fra etnisk, språklige eller religiøst undertrykte befolkningsgrupper i periferiene. Dette ga kulturelle og religiøse motsetninger. Den industrielle revolusjon var konflikten mellom landinteresser og den framvoksende klasse av industriherrer, og konflikten mellom eiere og arbeidsgivere på den ene siden og tjenestefolk og arbeidere på den andre. Dette ga økonomiske motsetninger mellom ulike samfunnsklasser (Lipset og Rokkan 1967:13-14; Rokkan 1987:299).

Lipset og Rokkan (1967:3) fant videre at konfliktmønsteret fortsatt reflekterte motsetninger som var sentrale da partisystemet fant sin form tidlig i 1920-årene. Dette ble betegnet som en "fastfrysing" av ulike partisystemer og politiske alternativer (Aardal 1994:219). Knutsen (1988a:155-6) mener Lipset og Rokkan oppfatter konfliktlinjene som gruppekonflikter: Gjennom kulturelt fellesskap og definering av felles interesser blir sosiale grupper oppmerksomme på motsetningene til andre grupper. Konfliktlinjene oppstår og er definert av den sosiale og økonomiske strukturen. Rokkan (1987:200-201) mener for øvrig kampen om Fellesskapet (EU) viser at territorielle spenninger fortsatt er til stede. 1870- og 80-årenes allianser gjenoppsto i EU-striden, med en alliansene mellom byradikalere og utkantforsvarere.

2.2.2 Rokkan og Valens skillelinjemodell

Skillelinjemodellen ble videreutviklet for norske forhold av Stein Rokkan og Henry Valen. Denne skillelinjemodellen eller konfliktmodellen er trolig både den mest kjente og mest brukte modellen for å forstå valg i Norge. Det er mindre kjent at det nettopp var inntrykkene fra debatten om norsk medlemskap i Fellesmarkedet i 1962-63 som inspirerte Rokkans opprinnelige bidrag til modellen (Jenssen m fl. 1995:144).

Rokkan og Valen (1964:166) oppsummerer sin empiriske analyse av norsk politikk i fem konfliktdimensjoner: En territoriell motsetning mellom sentrum og periferi, en sosiokulturell konflikt mellom utdannede og europeiserte byborgere og nasjonalorienterte bønder i distriktene, en religiøs motsetning mellom en sekulær og tolerant, urban befolkning og en mer ortodoks lutheranisme i periferien, en økonomisk konflikt mellom kjøpere og selgere i varemarkedet og en økonomisk konflikt i arbeidsmarkedet mellom arbeidsgivere og arbeidstakere. De politiske partiene har oppstått etter hvert som viktige sosiale grupper har vokst fram.

Henry Valen beskriver senere modellen med en inndeling i seks relativt stabile skillelinjer. Den territoriale motsetningen mellom på den ene siden den sentrale region rundt hovedstaden og på den andre siden to distinkte periferier, den sørvestnorske og den nordnorske. Det er tre kulturmotsetninger artikulert av de tre motkulturene; nynorsk, avholdssak og religiøs legmannsbevegelse, og det er to økonomiske skillelinjer; konflikten i arbeidsmarkedet mellom arbeidsgivere og arbeidstakere, og konflikten i varemarkedet mellom produsenter og konsumenter av varer fra primærnæringene jordbruk, skogbruk og fiske (Valen 1994:91; Aardal og Valen 1995:113-114).

2.2.3 Galtungs sentrumperiferimodell

Mens Lipset og Rokkan og Rokkan og Valen tar utgangspunkt i interessemotsetninger når de utvikler sine skillelinjemodeller, velger Johan Galtung (1964) et annet perspektiv. For Galtung står også motsetningen mellom sentrum og periferi sentralt, men hans modell fokuserer på kommunikasjon og informasjonsspredning. Ulike deler av befolkningen har ulik avstand til de besluttende sentra. Galtung delte inn samfunnet ut fra tre konsentriske sirkler: En besluttende kjerne omgitt av den sosiale strukturens sentrum som igjen er omgitt av periferien (Galtung 1964, sitert i Ryghaug og Jenssen 1999:38).

Avstanden til samfunnets besluttende sentra ble målt etter individenes sosiale posisjon. Galtung operasjonaliserte denne sentrum-periferi-distinksjonen for sosiale posisjon med en indeks på åtte karakteristika; geografisk plassering (Oslo og

Østlandet / resten av landet), geografisk dimensjon (by/land), sosial bakgrunn (kjønn, alder, inntekt (høy/lav), utdanning (høy/lav), yrke og næring) (Bjørklund 1993:39).

I Galtungs sentrumperiferimodell er samfunnet kontrollert fra sentrum. Sentrum har adgang til kommunikasjonsmediene og besitter viten og vurdering som gjør at kommunikasjonsprosessen i hovedsak vil gå fra sentrum til periferien. Nye holdninger vil først dukke opp i sentrum, ofte importert fra utlandet, og vil så gradvis overføres til periferien (Ryghaug og Jenssen 1999:38-39). Skifte av standpunkt er en modningsprosess. Periferien vil over tid "modnes" til å innta sentrums holdninger (Bjørklund 1993:40). Med utgangspunkt i Galtungs modell vil positive holdninger til EU-medlemskap være mest utbredt i sentrum, mens motstanden er sterktest i periferien. Etter hvert kan forskjellene jevnes ut ettersom sentrums holdninger brer seg til periferien (Ryghaug og Jenssen 1999:38-39).

Det kan trekkes et klart skille mellom Galtung og Rokkans teorier. I Galtungs modell assosieres periferien med avmakt og vil med tiden bli beseiret av sentrum. Hos Rokkan er derimot periferien knyttet til en historisk tradisjon og har ved viktige skilleveier beseiret sentrum, bla ved avstemningene om alkoholforbud og om EU (Bjørklund 1993).

Rokkans modell er videre knyttet til norsk historie, mens Galtungs modell er mer ahistorisk. Mens Galtung tar for seg en allmenn strid mellom maktens periferi og sentrum, uavhengig av aktuelle interessemotsetninger, beskriver Rokkan et nasjonalbyggende senter som møter motstand fra blant annet motkulturer som frykter ensrettingen som følger med nasjonsbyggingen. Paradoksalt nok kan man hevde at periferiene i dag forsvare det nasjonsbyggende prosjektet til gårsdagens sentrumselite, mens dagens sentrumselite står for en nasjonsoppløsende politikk (Ryghaug og Jenssen 1999:40).

Krogstad (1996) finner i sin undersøkelsen at Rokkans modell har større statistisk forklaringskraft enn Galtungs når holdning til EU-medlemskap undersøkes ved hjelp

av logistisk regresjonsanalyse. Det er særlig motkulturene som bidrar til å øke forklaringskraften i Rokkans modell.

2.2.4 Strukturelle variabler

Til slutt i denne gjennomgangen av skillelinjemodeller og strukturelle skillelinjer er det hensiktsmessig å definere hva vi mener med strukturelle variabler.

Oddbjørn Knutsen (1985:39) viser til at den strukturelle konfliktmodellen i tillegg til sosial inndeling og klasse også innebærer variabler som språk, religion, territorielle motsetninger, alder og kjønn, samt oppnådde sosiale statusvariable som yrke, utdanning og inntekt. Ottar Hellevik (1991:213) benytter betegnelsen ”sosiale bakgrunnsvariabler” for slike strukturelle variabler, definert som ”egenskaper ved individet som er relativt permanente (ofte fastlagt ved fødselen) og offentlige (sosialt definert som noe andre personer kjenner til eller kan ha krav på å kjenne til). Eksempler er alder, kjønn, bosted, utdanning, yrke etc”.

2.3 Nypolitikk – nye ideologiske eller verdibaserte skillelinjer

I henhold til nyere teoretiske perspektiver har den klassiske strukturelle skillelinjemodellen, omtalt i forrige delkapittel, fått redusert sin betydning til fordel for teorier om nye, mer ideologiske eller verdibaserte skillelinjer. Det er spesielt betydningen av de industrielle konfliktlinjene knyttet til sosial status som har mistet betydning. De tradisjonelle politiske lojalitetene knyttet til sosiale strukturforhold er i ferd med å gå i oppløsning (Knutsen 1988; Ryghaug og Jenssen 1999; Valen og Aardal 1993; Aardal 1995). Det samme ser ut til å være tilfelle for mer tradisjonelle verdibaserte skillelinjer som motkulturene. Det er imidlertid den tradisjonelle skillelinjemodellens gyldighet i dag som betviles, den aksepteres som en dekkende beskrivelse av den gamle politikken (Jenssen 1993:26). Det kunne i denne teorijennomgangen også være relevant å ta med viktige bidrag fra blant annet

Dalton, Flanagan og Beck (1984) eller Franklin, Mackie og Valen (1992), noe oppgavens begrensning dessverre ikke tillater.

Bernt Aardal (1994) omtaler hvordan svekkelse av den tradisjonelle konfliktmodellen førte til fornyet interesse for politiske stridsspørsmål. Spesielt utgjorde EF- striden på begynnelsen av 70-årene et vannskille. Fram til begynnelsen av 70-tallet var de fleste stridsspørsmål knyttet til de etablerte skillelinjene, men så dukket det i økende grad opp stridsspørsmål som gikk på tvers av disse. Fokuset i valgforskningen skiftet i betydelig grad fra økonomisk struktur til stridsspørsmål og nye ideologiske strømninger (Aardal 1994:228). Jeg vil først vurdere disse nye ideologiske skillelinjene i forhold til de mer tradisjonelle strukturelle, før jeg går videre inn på de ulike teoriene.

2.3.1 Ideologiske skillelinjer

Hva er det så som skiller en ideologisk skillelinje fra en strukturell? Henry Valen innfører betegnelsen ”ideologisk skillelinje” som defineres som ”motsetninger som eksisterer i bevisstheten hos individer og kan identifiseres ut fra deres oppfatning og vurdering av gitte stridsspørsmål”. De strukturelle skillelinjene bidrar til å identifisere de langsiktige endringsprosessene i samfunnet, mens de ideologiske skillelinjene kan forklare kortsiktige og situasjonsbestemte svingninger (Valen 1981:13).

Bernt Aardal (1994:229) mener på sin side at ideologiske skillelinjer ikke er en separat og ny form for skillelinje, men heller motsetninger som i mindre grad enn de tradisjonelle skillelinjene har en klar sosioøkonomisk forankring. Aardal hevder det blir feil å karakterisere ideologiske skillelinjer som kortsiktige og situasjonsbestemte slik Valen gjør. Han mener et hovedpoeng med etableringen av skillelinjer er at disse skal være et hjelpemiddel for å kunne forstå politiske preferanser og atferd over tid, dvs. varige motsetninger. Dette er i følge Aardal viktig for å kunne skille mellom kortvarige og situasjonsbestemte stridsspørsmål på den ene side og ideologiske

motsetninger av en mer permanent karakter, det man kan kalle skillelinjer, på den andre (Ibid:229-230).

Oddbjørn Knutsen (1985:42) mener de ideologiske konfliktlinjene oppstår gjennom sosialiseringprosesser, tilfredsstillelse av ulike menneskelige behov og generasjonsspesifikke erfaringer i tillegg til å oppstå av mer konkrete materielle interesser. Mens kulturen i det industrielle samfunn var sterkt knyttet til og bestemt av sosialstrukturelle forhold, er ikke dette tilfellet i så stor grad i det postindustrielle samfunnet. I økende grad er det kulturen som har blitt den mest dynamiske komponenten i vår sivilisasjon – løsrevet fra det sosioøkonomiske systemet (Ibid:47).

Bernt Aardal (1994:230) har ved hjelp av eksplorerende faktoranalyser av holdningsspørsmål identifisert fire relativt distinkte ideologiske dimensjoner, dvs. grupper av spørsmål som empirisk henger sammen. Det gjelder synet på stat kontra marked, moralskreligiøse preferanser, en konflikt knyttet til velferdsstaten og solidaritet og en konflikt knyttet til økonomisk vekst kontra vern av natur og miljø.

2.3.2 Nypolitikk

Anders Todal Jenssen (1993:10) peker i sin doktorgradsavhandling ”Verdivalg. Ny massepolitikk i Norge” særlig på tre observasjoner av endringer i den politiske opinionen i høyt utviklede vestlige land: ”1. At et individs plassering i den sosiale strukturen ser ut til å bety stadig mindre for hvilke politiske preferanser individet har. 2. At de sentrale stridsspørsmål i industrisamfunnets politiske struktur fortrenses av andre stridsspørsmål, og 3. at det er visse tegn til ustabilitet i partisystemene med noe lavere valgdeltakelse og større velgervandringer mellom partiene.” Spesielt er det nedgang i stemmegivning med utgangspunkt i klasse.

Det er spesielt de såkalte nypolitikkteoretikerne som har fokusert på å forklare bakgrunnen for og konsekvensen av disse endringene. Ronald Inglehart er den sentrale skikkelsen blant disse teoretikerne med sin teori om ”Den stille revolusjon” (1977), men også Scott Flanagan og i Norge Oddbjørn Knutsen har levert viktige bidrag i denne debatten. Jeg vil i videre i dette kapitlet legge hovedvekt på

Ingleharts teorier, men også kommentere synspunkter fra Flanagan og Knutsen. Jeg vil så forsøke å vise hvordan viktige fellestrekk fra disse teoriene finnes igjen i de empirisk funderte verdidimensjonene i Norsk Monitor. Norsk Monitormaterialet vil som nevnt være det empiriske datagrunnlaget for analysene i denne oppgaven.

Det er betydelig uenighet innenfor nypolitikktradisjonen, men det som samler er ”først og fremst tesen om at det skjer en overgang fra politisk strid mellom grupper basert på klasse- og statusforskjeller, til politisk konflikt mellom grupper med ulike grunnleggende verdier” (Jenssen 1993:12). Det er også betydelig vekt på psykologiske teorier der mennesket ikke utelukkende er et resonnerende vesen, men der de personlige verdiene er et uttrykk for de medfødte biologiske og psykologiske behovene mennesket antas å ha (Ibid:14). Nypolitikkteorien hevder også at interessen for, og evnen til å forstå politikk har økt. Konsistensen i verdier, holdninger og adferd er større. Det har skjedd det Inglehart kaller en *kognitiv mobilisering* blant vanlige mennesker. Denne mobiliseringen skyldes både et høyere utdanningsnivå i befolkningen, økt tilgang på politisk informasjon og oppmerksomhet om politiske spørsmål, samt det faktum at stadig flere arbeider med informasjonsbearbeiding. Inglehart mener økningen i kognitiv mobilisering skjer som en følge av generasjonsutskifting (Inglehart 1990, Jenssen 1993:49-50).

Selv om det blant nypolitikk-teoretikerne ikke er enighet om hvordan de nye verdikonfliktene bør beskrives, er det større konsensus om hvordan de fremtrer. Dette har gitt en ny politisk skillelinje; nypolitikkdimensjonen om det nye venstre mot det nye høyre. Det nye venstre står ofte på siden av eller mot det etablerte systemet, de bruker utradisjonelle virkemidler og har en flat eller antiautoritær organisasjonsstruktur. De er unge, høyt utdannede og tilhører den nye middelklassen, og er opptatt av spørsmål utenfor den økonomiske sfæren. Miljøbevegelsen, fredsbevegelsen og kvinnebevegelsen er organisatoriske uttrykk for den nye politikken. Som en reaksjon på dette har det utviklet seg en tradisjonalistisk og konservativ motpol. Tilhengerne av det nye høyre forsvare kjernefamilien og privat eiendom og legger vekt på politi og rettsvesen. De samler oppslutning både fra

arbeiderklassen og særlig de ufaglærte, men også fra den gamle middelklassen. Samlet gjør denne utviklingen at det skjer en endring i konfliktlinjemønsteret fra et klasse- til et verdibasert konfliktlinjemønster (Inglehart 1984:25-26, 1990, Janssen 1993:45-46).

2.3.3 Ronald Inglehart og postmaterialisme

Den amerikanske statsviteren Ronald Inglehart (1977, 1990) har argumentert for at en ny postmaterialistisk skillelinje har vokst fram. Den nye postmaterialistiske verdiorienteringen forklares i følge Inglehart av to forhold, beskrevet som knapphetshypotesen og sosialiseringshypotesen:

” The materialist/postmaterialist thesis is based on two key hypothesis: (1) scarcity hypothesis that one’s priorities reflects one’s socioeconomic environment so that one places greatest subjective value on those things that are in relatively short supply; and (2) a socialization hypothesis that, to a large extent, one’s basic values reflect the conditions that prevailed during one’s preadult years. Taken together, these two hypotheses imply that, as a result of the historically unprecedented prosperity and the absence of war that has prevailed in Western countries since 1945, younger birth cohorts place less emphasis on economic and physical security than do older groups, who have experienced a much greater degree of economic insecurity, and that conversely, the younger cohorts tend to give a higher priority to nonmaterial needs, such as a sense of community and the quality of life.” (Inglehart 1990:56).

Den økonomiske veksten og fraværet av krig har fått etterkrigsgenerasjonene til å prioritere andre verdier enn tidligere generasjoner. De verdioppfatningene man får gjennom oppveksten holder seg relativt stabile resten av livet, og verdioppfatninger blir et generasjonsfenomen. Gjennom generasjonsutskiftingen skjer det over tid en *stille revolusjon* der verdiprioriteringene i befolkningen som helhet endres.

Endringene skjer så langsomt at de er vanskelig å oppfatte i samtiden, men over lang tid vil de kunne føre til store samfunnsmessige omveltninger. Andelen postmaterialister i befolkningen øker på bekostning av andelen materialister. Stadig færre prioriterer de materialistiske verdiene som materiell velferd og fysisk sikkerhet, og konfliktlinjene rundt disse blir skjøvet i bakgrunnen. I stedet prioriteres postmaterialistiske verdier som tilhørighet, medbestemmelse, selvrealisering,

livskvalitet og miljøvern. Dette gir seg blant annet utslag i oppslutning om grønne organisasjoner og fredsbevegelser og motstand mot kjernekraft (Inglehart 1977, 1990).

Inglehart benytter et spørsmålsbatteri der han ber respondentene rangere den viktigste og nest viktigste av fire (i noen tilfeller bruker han tre sett med fire spørsmål) alternative samfunnsmessige målsetninger. Noen av målsetningene viser en materialistisk orientering som å opprettholde lov og orden eller bekjempe stigende priser, mens andre uttrykker postmaterialisme som å gi folk mer å si i viktige nasjonale politiske avgjørelser eller å beskytte ytringsfriheten. De som velger konsistent klassifiseres som enten materialister eller postmaterialister på materialisme/postmaterialisme-indeksen (MPM-indeksen), mens de som velger en fra hver kategori får verdien ”blandet” (Hellevik 1993:27-28).

Studenter og radikal ungdom var et svært synlig innslag på nei-siden i 1972. EU-saken sto sentralt i ungdomsopprøret og aktiviserte anti-establishment og antiautoritære holdninger blant de høyt utdannede (Jenssen m. fl. 1995:147). Med utgangspunkt i Inglehart skisserer Jenssen m. fl. blant annet muligheten for den motsatte situasjonen; ”Inglehart har hevdet at de yngre og bedre utdannede generasjonene er mer kosmopolitiske i sine verdenssyn på grunn av sine postmaterialistiske verdier og sosialisering i en fredssituasjon. Dersom Inglehart har rett må vi forvente at de yngre og bedre utdannede støtter ideen om internasjonalt samarbeid, og dermed Den Europeiske Union” (Ibid).

2.3.4 Kritikk av Inglehart og alternative teorier

Scott Flanagan presenterer et funksjonalistisk perspektiv som legger vekt på tilfredsstillelsen av samfunnsmessige behov framfor de individuelle som hos Inglehart. Den teknologiske utviklingen i industrialiserte samfunn har skapt et materielt overskudd som tillater at sosiale og moralske føringer på individets adferd svekkes, slik at iboende behov for selvtutfoldning i større grad kan tilfredstilles. Flanagan er en av dem som kritiserer Ingleharts bruk av bare en indeks. Han hevder

Ingleharts MPM-indeks er en sammenblanding av to ulike og tilnærmet uavhengige kulturelle motsetninger: En dimensjon for autoritær versus liberal (libertær) orientering og en for grad av materialistisk orientering. Flanagan mener det foreligger to tilnærmet uavhengige dimensjoner og at MPM-indeksen har elementer av begge, men først og fremst er preget av autoritær – liberal motsetningen. Han mener det gir en bedre forståelse å erstatte MPM-indeksen med hans egen indeks for autoritær-liberal orientering (Flanagan, sitert i Hellevik 1993:30-31). Ronald Inglehart (1982) på sin side synes å oppfatte de to dimensjonene som mer eller mindre identiske. Motsetningen mellom autoritære og liberale verdier inngår i hans verdimotsetning mellom materialisme og postmaterialisme. Jenssen og Listhaug (1988:153) finner i likhet med Flanagan at Ingleharts verdsett best kan forstås som to dimensjoner; henholdsvis autoritarianisme og materialisme. Den autoritære dimensjonen er viktigst, mens den materialistiske har liten betydning.

I sin doktorgradsavhandling (1985) analyserer og vurderer Oddbjørn Knutsen både Ingleharts MPM-indeks og to underdimensjoner som kan tilsvare de Flanagan benytter. Han finner at det for mange forhold er mest hensiktsmessig å studere de to subdimensjonene fra MPM-indeksen hver for seg, slik også Flanagan gjør. Knutsen mener man da får to meningsfulle dimensjoner der den ene inneholder motsetningen mellom vekt på fysisk sikkerhet og mulighet for demokratisk deltakelse, og den andre vekt på materiell sikkerhet versus miljøvern og ikke materielle behov. Samtidig er Knutsen enig med Inglehart om at også MPM-indeksen beskriver en meningsfylt kulturelle motsetning, og han benytter også den i sine analyser (Hellevik 1993:31-2).

En annet viktig tema innenfor nypolitikken er hva som er årsaker til nedgangen i betydningen av strukturelle skillelinjer. Oddbjørn Knutsen legger vekt på at økende velstand i arbeiderklassen og sosial og geografisk mobilitet har ført til at de gamle klassebaserte subkulturene oppløses og sosial klasses betydning som politisk konfliktlinje reduseres. Den gamle middelklassen av borgerskap og små næringsdrivende er sterkt redusert og en ny middelklasse av ansatte funksjonærer

vokser fram i de nye sektorene i det postindustrielle samfunnet. Dette skaper en borgerliggjøring av arbeiderklassen og samtidig en ny ”middelklasse- radikaliserings”, som gir en sterk nedgang i klassestemmegivning. Denne sosialstrukturelle omformingsprosessen (realignment) gjør at andre sosialstrukturelle variable som alder og utdanning får større betydning (Knutsen 1985:52-4). De nye konfliktlinjene som vokser fram er av ideologisk eller verdimeslig karakter, og de er i ferd med å erstatte det industrielle samfunns strukturelle klassekonflikt som den viktigste konfliktdimensjonen i postindustrielle samfunn. Vi går fra et klassebasert til et verdibasert mønster for politisk polarisering (Ibid).

Er så de oppløsningstendensene som nypolitikkteorien beskriver også gyldige for Norge? Oddbjørn Knutsen (1985) mener det politiske konfliktmønsteret i Norge avviker noe fra de opprinnelige seks EF-landene som Inglehart konsentrerer seg om. De er få postmaterialister i Norge sammenliknet med flere land i Sentral-Europa. Knutsen mener det ikke er dokumentert at verdikonflikter har blitt viktigere enn tidligere, bare at klassestemmegivning har fått mindre betydning. Han hevder den tradisjonelle høyre/venstrekonflikten lever videre selvstendiggjort og løsrevet fra de sosiale motsetningene som skapte den. Den har fått en ny forankring i viktige institusjoner og politiske partier som er organisert rundt denne konfliktlinjen. Høyre/venstrekonfliktlinjen er fortsatt viktigere for å forstå den norske politiske kulturen enn verdikonflikten mellom materialisme og postmaterialisme (Knutsen 1985, Jenssen 1993). Aardal og Valen (1989:312f) hever på sin side at det ikke er verdikonflikter som er blitt viktigere, men derimot politiske stridsspørsmål og ideologiske dimensjoner.

Anders Todal Jenssen (1993) henter mye inspirasjon til sine teorier fra nypolitikkteorien, men mener den ikke er noen fullgod tolking av de nye trekkene i norsk massepolitikk. Han presenterer derfor i sin doktorgradsavhandling en alternativ tolkning han har kalt ”Det relasjonelle perspektivet” som innebærer et mer sosiologisk perspektiv enn nypolitikkens fokus på psykologiske behov. Jenssen introduserer begrepene ”folkelige individualister” og ”radikale humanister” og mener

moderniseringsprosessen kan bidra til å styrke både det nye politiske venstre og det nye høyre, ikke bare det nye venstre, slik nypolitikkteoretikerne hevder.

Det kan videre reises innvendinger både mot Ingleharts teorier, og mot den store betydningen som tillegges verdier. En innvending kan være at Inglehart overser det som kan kalles ”spørsmålet om kausal avstand”. Dette innebærer at i en årsaksmodell vil den kausale avstanden mellom politiske preferanser og plassering i sosiale og økonomiske strukturer nesten alltid være større enn avstanden mellom politiske preferanser og verdier. Når verdivariablene ”vinner” over sosialstrukturelle variabler i forklaringskraft, forteller det først og fremst at to kognitive fenomener som politiske preferanser og verdier er nærmere forbundet enn det kognitive og det sosialstrukturelle nivået (Jenssen 1993:38).

Det er heller ingen entydig enighet innenfor litteraturen om at det skjer en gjennomgående postmaterialistisk endring. Bernt Aardal og Henry Valen mener f. eks. at det er riktig at stridsspørsmål og ideologisk orientering betyr stadig mer fordi etterkrigsgenerasjonene orienterer seg etter dem, mens sammenhengen mellom sosial struktur og stemmegivning er lite endret for de eldre generasjonene (Aardal og Valen, sitert i Jenssen 1993:13).

En sentral del av Ingleharts (1977, 1990) teori er som nevnt at det vil bli stadig flere postmaterialister og færre materialister ettersom nye generasjoner erstatter de eldre. De postmaterialistiske verdiene vil få større oppslutning. Ottar Hellevik (2001a:264-5) finner ikke støtte for en slik utvikling i Norge. Stikk i strid med postmaterialismeteorien er det tvert i mot de yngste som er mest materialistiske. Det ser ut til at materiell overflod faktisk fører til en sterkere opptatthet av det materielle. De unge er bekymret for fall i levestandard, og det er dermed ikke gitt at en trygg økonomisk oppvekst gjør at framtida oppfattes som trygg.

2.3.5 Ottar Hellevik og Norsk Monitor

Ottar Hellevik (1993, 1996, 1999, 2001b, 2002) analyserer ved hjelp av data fra Markeds- og Mediainstituttets undersøkelser - Norsk Monitor - nordmenns verdioppfatninger, og kartlegger sammenhengen mellom verdier og ulike typer adferd. I disse analysene avdekker Hellevik liknende dimensjoner som de Flanagan og Knutsen benytter.

I Norsk Monitor kartlegges respondentenes verdiprofil, definert som deres grunnleggende oppfatninger om ønskelige mål og riktige midler, ved hjelp av indekser basert på flere spørsmål. Ved å analysere hvilke verdier som ofte kombineres hos de samme individene avdekkes hoveddimensjonene i nordmenns verdioppfatninger. Ut fra disse dimensjonene kan befolkningen deles inn i grupper som er kulturelt homogene internt og som er markert forskjellige fra hverandre. Dermed kan også sammenhengen med andre variabler avdekkes (Hellevik 1993:32).

Norsk Monitor- undersøkelsene har vært gjennomført annethvert år siden 1985. Respondentene er hver gang et landsrepresentativt utvalg på mellom 3000 og 4000 personer som svarer på mellom to og tre tusen spørsmål fra ulike felt, der mange spørsmål har vært med helt fra starten. I hver undersøkelse er det bla. 70 verdispørsmål (tidligere 160) som brukes til å måle 50 verdier som utgjør 25 par av verdimotsetninger, 25 verdiindekser (Hellevik 1999:138). Eksempler på slike verdiindekser er motsetningen mellom industrivekst og miljøvern, mellom anti-materialisme og materialisme, og mellom likestilling og tradisjonelle kjønnsroller. (Alle de 25 verdiindeksene benyttes i analysen i kapittel 5.2.)

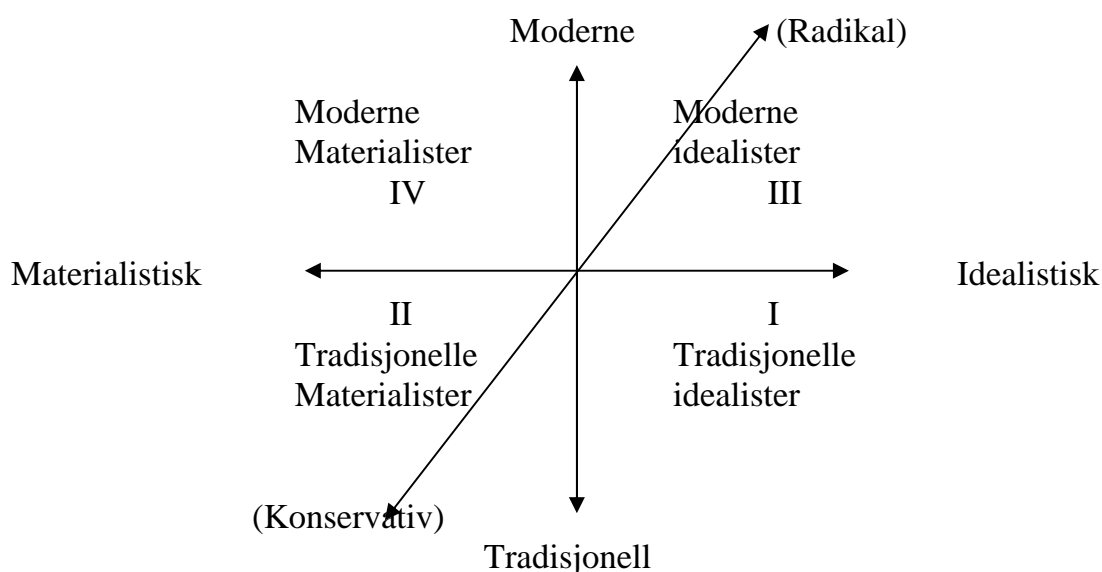
I Norsk Monitor gjennomføres det så en dimensjonsanalyse for å avdekke hvilke verdipreferanser som typisk opptrer sammen. Dette gir et inntrykk av hovedmotsetningene i den norske befolkningens verdisyn. Den første og viktigste dimensjonen skiller de som er positive til endring og sosiale nyskapinger fra de som foretrekker det etablerte og trygge. Denne første dimensjonen kalles derfor *moderne* versus *tradisjonell*. Den andre og nest viktigste dimensjonen skiller mellom de som

vektlegger eiendeler, forbruk, økonomisk vekst og prioritering av egne behov og de som prioriterer selvrealisering, religiøsitet, nære sosiale relasjoner, miljøvern og hensynet til andre. Denne dimensjonen betegnes *materialistisk* versus *idealistisk*. I tillegg er det en tredje, klarere politisk dimensjon som kalles *radikal* versus *konservativ*. Den deler de som foretrekker likhet, offentlige løsninger og miljøengasjement fra de som har en positiv innstilling til ulikhet, private løsninger og økonomisk vekst. På radikal side finnes også verdier som toleranse, individualitet, anti-autoritet og likestilling, mens vi på konservativ side finner verdiene konformitet, status og ny teknologi (Hellevik 2002:22). Ottar Hellevik (1996:62) regner disse dimensjonene som en form for ”superverdier”, verdier på et høyere plan som måler de grunnleggende aspekter ved hvordan individet forholder seg til tilværelsen.

De to første og viktigste dimensjonene kan benyttes til å fremstille det norske verdilandskapet som et kulturelt plan der den loddrette første dimensjonen representerer motsetningen moderne – tradisjonell og den vannrette andre dimensjonen motsetningen mellom et materialistisk og et idealistisk verdisyn (Hellevik 1996:25-30). Dette kulturelle planet er gjengitt i figur 2.2. (Her er også den tredje dimensjonen, radikal – konservativ, som står loddrett på planet, tegnet inn). Planet kan deles inn i fire segmenter med ulike verdiorienteringer, de ”fire Norger” som hver rommer ca en fjerdedel av befolkningen. Disse fire segmentene kan presenteres i rekkefølge ut fra den kulturen som anses å komme først. Den *tradisjonelle idealistiske* kulturen nede i høyre hjørne preges av religiøsitet og respekt for tradisjonell moral, lover og regler. Avholdenhet, sparsommelighet og helse er dyder, mens nytelse, forbruk og materielle goder sees på som laster. Denne kulturen har røtter tilbake i det gamle bondesamfunnet. I nedre venstre hjørne finnes den *tradisjonelle materialistiske* kulturen som prioriterer materiell trygghet og økonomisk vekst framfor personlig utvikling og miljøhensyn. Denne kulturen kan knyttes til industrisamfunnet og arbeiderklassekultur. Den moderne idealistiske kulturen i øvre høyre hjørne er preget av toleranse, selvrealisering, likestilling og miljøvern. Det er en postindustriell kultur preget av utdanningssamfunnet, sekstiåtteropprør og antiautoritære og feministiske strømninger. Det siste segmentet i øvre venstre hjørne

kalles *moderne materialisme* og er preget av konsum og nytelse, tro på ny teknologi og mindre respekt for tradisjonell moral, lover og regler. Dette kan kalles den postproduktive kultur og har trekk fra jappetidens løsslupne kjøpefest.

Hvis vi også tar med den tredje og siste dimensjonen radikal- konservativ får vi et kulturelt rom. Alle individene kan her plasseres ut fra sin skåre på verdiindeksene. Dermed kan vi dele rommet inn i kuber med befolkningssegmenter som er innbyrdes homogene i forhold til alle tre dimensjonene. Endringer i befolkningens verdipreferanser over tid kan så fastslås ved å se på utviklingen i oppslutningen om enkeltverdier, og i befolkningens plassering på verdidimensjonene eller fordeling på de kulturelle segmentene (Hellevik 1996:67, 2001a:259).

Figur 2.2 Verdikartet og hoveddimensjonene i Norsk Monitor.

Ottar Hellevik (1993:45) mener det er store likheter mellom de ulike forslagene til kulturelle dimensjoner. Både Flanagans opprinnelige dimensjoner, henholdsvis autoritær – liberal og grad av materialisme, Knutsens to subdimensjoner og Norsk Monitors to viktigste dimensjoner synes å være tilnærmet sammenfallende. I forhold til disse aksene utgjør Ingleharts materialisme – postmaterialisme- dimensjon en diagonal som går fra materialister i nedre venstre hjørne, via blandet nær origo til

postmaterialister i øvre høyre hjørne. Hellevik hevder Inglehart dermed legger for lite vekt på den andre diagonalen som går fra vekt på nytelse i øvre venstre hjørne til fokus på nøysomhet i nedre høyre hjørne (Ibid).

I dette kapitlet har jeg forsøkt å gå gjennom de sentrale begrepene i oppgaven, henholdsvis verdier og skillelinjer. Skillelinjer velger jeg med utgangspunkt i flere teoribidrag å definere som ”en oppdeling eller lagdeling av befolkningen der ulike grupper står mot hverandre, og der disse motsetningene er av en viss varighet”. For verdier vurderer jeg på både Oddbjørn Knutsens og Ottar Helleviks verdidefinisjoner som i stor grad stemmer overens, og jeg velger å ta utgangspunkt i Hellevik (2002:12) som i Norsk Monitor definerer verdier som ”et individs oppfatninger om hva som er grunnleggende mål for egen tilværelse og samfunnsutviklingen, og oppfatninger om hvordan det er riktig å gå fram for å nå disse målene”.

Jeg har deretter gått gjennom noen av de viktigste teoriene for å forklare skillelinjer i norsk politikk. Det gjelder både Rokkan og Valens tradisjonelle skillelinjemodell med fokus på strukturelle skillelinjer, og nyere perspektiver som med utgangspunkt i nypolitikkteori vektlegger mer ideologiske eller verdibaserte skillelinjer. Til slutt går jeg gjennom det teoretiske grunnlaget for verdiundersøkelsene i Norsk Monitor. Samlet kan denne teorigjennomgangen bidra til å gi et teoretisk bakteppe for å utvikle hypoteser og forventninger om sammenhenger mellom syn på norsk EU-medlemskap og ulike strukturelle og verdibaserte variabler. Disse hypotesene følger i neste kapittel.

3. Forventninger, hypoteser og valg av variabler

Jeg vil i dette kapitlet forsøke å oppsummere hvordan en del forskere som har studert den norske befolkningens syn på EU-medlemskap har vurdert ulike variablers effekt på EU- syn. Disse funnene samles i en tabell som så vil være utgangspunkt for å sette opp en modell for analysen i oppgaven, velge ut variabler og utforme hypoteser for de ulike variablene effekt på velgernes syn på EU-medlemskap.

3.1 Politiske skillelinjer i EF/EU-kampene og forventninger om funn

EU-saken er på mange måter et kroneksempel på at sovende skillelinjer kan aktiviseres og slå inn i dagsaktuelle stridsspørsmål. EU-debattene har vitalisert omtrent alle de politiske skillelinjer som har hatt betydning for utviklingen av vårt partisystem. Samtidig har EU-spørsmålet skåret på tvers av etablerte politiske lojaliteter og skapt grunnlag for uvanlige koalisjoner og ”sengekamerater” (Aardal 1994:237, 1995:165).

Marianne Ryghaug og Anders Todal Jensen (1999:5) peker på at EU-saken er sterkt knyttet til de fleste av de grunnleggende konfliktaksene i norsk politikk, og særlig de konfliktene som utspiller seg langs sentrum-periferi-aksen. Når EU-saken dominerer den politiske dagsorden, skyves konfliktene i venstre-høyre-dimensjonen i bakgrunnen og konfliktene knyttet til nasjonsbygging og forholdet mellom bynæringer og distriktsnæringer kommer i fokus.

Jeg vil som nevnt innledningsvis gi en oversikt over hvordan en del forskere har vurdert ulike variablers effekt på EU- syn. Det dreier seg både om strukturelle bakgrunnsvariabler som sosioøkonomisk bakgrunn, og mer verdimeslige variabler. Jeg tar med analyser over en lengre periode der både tidspunkter før og etter 1972 og før og etter 1994 er med, men der hovedvekten ligger på folkeavstemningen i 1994. Jeg vil i første del, i den grad det er mulig, for hver av forskerne omtale det

tidsrommet dataene gjelder for, hvilke baser undersøkelsene er basert på og hvilke variabler som inngår.

3.1.1 Forskernes data og metoder

Nils Petter Gleditsch og Ottar Hellevik (1977) studerer perioden fra EF-saken for første gang ble reist i Stortinget i 1961 og fram til etter folkeavstemningen i 1972. De slår i sin analyse sammen 26 meningsmålinger som instituttene Fakta og Gallup gjennomførte fra mai til september 1972. Dette ga til sammen over 18 000 intervjuobjekter. Blant variablene Gleditsch og Hellevik benytter er de 8 variablene som samsvarer med Galtungs indeks omtalt i kapittel 2.2.3: alder, kjønn, geografisk bosted, økonomisk bosted, utdanning, yrke (stilling), yrke (næring) og inntekt.

Tor Bjørklund (1993) sammenlikner holdningene til EF i 1972 og på begynnelsen av 1990-tallet. Han benytter 28 månedlige telefonintervjuundersøkelser fra MMI fra januar 1991 til juni 1993. Tallene er veid både etter en politisk faktor (stortingsvalget 1989) og en demografisk faktor (kjønn, alder og region). Datamaterialet har i underkant av 20 000 intervjuede. For 1972 bruker Bjørklund Statistisk Sentralbyrås EF-undersøkelse. Han benytter i likhet med Gleditsch og Hellevik variablene fra Galtungs sentrumperiferiindeks i tillegg til variabler for kommunenes innbyggertall og næringstype.

Henry Valen (1981) vurderer sammenhengen mellom EF-standpunkt og sosial struktur med utgangspunkt i stortingsvalgene i 1969, 1973 og 1977 i tillegg til folkeavstemningen i 1972. Spesielt er valgundersøkelsen fra 1977 sentral. For alle undersøkelsene er det brukt tilfeldige utvalg som representerer et tverrsnitt av befolkningen. Han benytter de strukturelle variablene kjønn, alder, yrke, utdanning, region og kommunetype i tillegg til de tre variablene som operasjonaliserer motkulturene; språk, avhold og religiøs aktivitet.

I 1994 vurderer Henry Valen forskjeller i holdning til EU på de tre tidspunktene 1972, 1989 og 1993. Materialet fra 1972 er basert på en intervjuundersøkelse fra Institutt for samfunnsforskning i forbindelse med folkeavstemningen. For 1989 og

1993 benyttes valgundersøkelsene. Blant variablene Valen bruker er region, urbaniseringsgrad, yrke, venstrehøyreposisjon, de tre motkulturene, partitilknytning, kjønn og alder (Valen 1994).

Bernt Aardal (1995) benytter i sin analyse valgundersøkelsen fra prosjektet ”Folkeavstemning om EU-medlemskap” i sammenheng med folkeavstemningen i 1994. Et representativt utvalg av befolkningen mellom 18 og 80 år ble intervjuet. Det ble gjennomført intervjuer på tre tidspunkter med 1/3 hver gang. Første tredjedel ble intervjuet før avstemningen i Finland, den andre mellom avstemningen i Finland og Sverige og den tredje mellom avstemningene i Sverige og Norge. Aardal bruker spørsmål fra EU-undersøkelsen til å etablere seks indekser som dekker sentrale ideologiske dimensjoner. Det er offentlig – privat, moral, solidaritet – innvandring, miljøvern, sentrum – periferi og nasjonal stolthet. Basene varierer rundt 2300 respondenter. Aardal benytter også en multivariat analyse der han i tillegg til verdiindeksene bruker variablene geografi (by-land og landsdel), motkulturer, primærnæring, klasse, alder, kjønn, utdanning og partipreferanse (Aardal 1995:180). Basen er her 1875.

Bernt Aardal og Henry Valen (1995) sammenlikner i sine undersøkelser holdningene i 1972 og i 1993/1994. For 1972 benyttes en velgerundersøkelse fra like etter folkeavstemningen, og fra 1993 brukes velgerundersøkelsen fra stortingsvalget. Tvilerne er holdt utenfor på begge tidspunktene. Aardal og Valen benytter en rekke variabler: Region, kommunetype, urbaniseringsgrad, befolkningstetthet, yrke, venstrehøyreposisjon, motkulturene, partitilknytning, kjønn, alder, næring, utdanning og sektor. For region og kommunetype benyttes offisielle statistikk fra folkeavstemningen i 1772 og foreløpige resultater fra folkeavstemningen i 1994, rapportert av NTB.

Gunnar Vogt (1993) sammenlikner også konfliktlinjenes betydning i 1972 og i 1992/93. Han benytter seg av 23 månedlige meningsmålinger fra MMI i perioden januar 1991 til februar 1993. Disse er delt i to deler for tidspunktene 1991/1992 og 1992/1993. Fra 1972 bruker Vogt undersøkelser av Valen (1973) og Bjørklund (1982). I tillegg benyttes for noen av analysene også de norske valgundersøkelsene

for stortingsvalgene fra 1977 til 1989. Basene er 16 247 enheter for 1991/1992 og 8421 enheter for perioden 1992/1993. Variablene Vogt benytter er partipreferanse, yrke, alder, kjønn, sektor og utdanning (Vogt 1993:28).

Anders Todal Jenssen, Ola Listhaug og Per Arnt Pettersen (Jenssen m fl 1995) gjennomfører en undersøkelse basert på individdata fra 1972 og 1994. De anvender de samme data som i Bernt Aardals (1995) undersøkelser, som er omtalt over. Basene har nærmere 1500 enheter i 1972 og ca 2400 enheter i 1994. Variablene som benyttes er geografi (by versus land og landsdeler), motkulturer, næring, klasse, alder, kjønn, utdanning, sektor og partipreferanse.

Anders Todal Jenssen og Åse Bratterud (1997) fokuserer spesielt på betydningen av kjønn for syn på EU-medlemskap. De benytter også det samme datamaterialet som Aardal (1995) og bruker også hans indekser som er omtalt over. I tillegg til verdiindeksene og kjønn benyttes også økonomisk posisjon (næringslivssektor) og klasse (funksjonær, arbeider mv). Basene varierer rundt 1500 enheter.

Nils Asbjørnsen (1993) ser på EF-standpunkt til partienes velgere fra 1989 og fram til 1993. Han benytter i likhet med Vogt MMI-målingene fra januar 1991 til februar 1993. (Til sammen 26 målinger). For 1989 bruker også han valgundersøkelsen. Asbjørnsen vurderer bare sammenheng mellom partipreferanse og EU-syn.

3.1.2 Presentasjon av funn

Bidragene fra de ulike forskerne er under forsøkt samlet i en tabell inndelt etter hver av de uavhengige variablene som forskerne har omtalt i undersøkelsene. Årstallet bak hver av forskerne refererer til publikasjonen opplysningene er hentet fra. Slutningene som kan trekkes fra denne tabellen vil i neste delkapittel være med og danne grunnlag for utformingen av hypotesene. Kategorier som er positive til EU er satt til venstre i tabellen, negative til høyre.

Tabell 3.1 Oversikt over ulike forskeres syn på hvilke effekter ulike uavhengige variabler har på nordmenns syn på norsk EU-medlemskap. (Inndelt etter de ulike variablene).

Forskere	Positive	Negative
	Kjønn	
Gleditsch og Hellevik 1977	Menn	Kvinner
Bjørklund 1993	Menn	Kvinner
Valen 1981, 1994	Menn	Kvinner
Aardal 1995	Menn	Kvinner
Vogt 1993	Menn	Kvinner
Jenssen, Listhaug og Pettersen 1995	Menn	Kvinner
Jenssen og Bratterud 1997	Menn	Kvinner
	Alder	
Gleditsch og Hellevik 1977	Middelaldrende	Yngre og eldre
Valen 1981, 1994	Uklart	
Bjørklund 1993	Uklart	
Aardal 1995	Yngre/middelaldrende	Eldre
Aardal og Valen 1995	Uklart	
Vogt 1993	Yngre/middelaldrende	Eldre
Jenssen, Listhaug og Pettersen 1995	Eldre	Yngre
	Utdanning	
Gleditsch og Hellevik 1977	Høy utdanning	Lav utdanning
Bjørklund 1993	Høy utdanning	Lav utdanning
Vogt 1993	Høy utdanning	Lav utdanning
Valen 1981, 1994	Høy utdanning	Lav utdanning
Aardal 1995	Høy utdanning	Lav utdanning
Jenssen, Listhaug og Pettersen 1995	Høy utdanning	Lav utdanning
	Inntekt	
Gleditsch og Hellevik 1977	Høy inntekt	Lav inntekt
Bjørklund 1993	Høy inntekt	Lav inntekt
Jenssen, Listhaug og Pettersen 1995	Høy inntekt	Lav inntekt
Jenssen og Bratterud 1997	Høy inntekt	Lav inntekt
	Region	
Gleditsch og Hellevik 1977	Sentrale områder	Utkant
Valen 1981, 1994	Oslo-området	Nord-Norge
Aardal 1995	Oslo-området	Nord-Norge og Trøndelag
Bjørklund 1993	Sentrum	Periferi
Aardal og Valen 1995	Oslo-området	Utkant
Jenssen, Listhaug og Pettersen 1995	Oslofjordsområdet	Nord og vest
	Bosted by/land	
Gleditsch og Hellevik 1977	By	Land
Valen 1981, 1994	By	Land
Aardal 1995	By	Land

Jenssen, Listhaug og Pettersen 1995	By	Land
	Sektor	
Bjørklund 1993	Privat	Offentlig
Aardal 1995	Privat	Offentlig
Aardal og Valen 1995	Privat	Offentlig
Vogt 1993	Privat	Offentlig
Jenssen, Listhaug og Pettersen 1995	Privat	Offentlig
Jenssen og Bratterud 1997	Privat	Offentlig
	Næring	
Gleditsch og Hellevik 1977	Tjenester/industri	Primærnæringer
Valen 1981, 1994	Bynæringer	Primærnæringer
Jenssen, Listhaug og Pettersen 1995	Bynæringer	Primærnæringer
	Stilling	
Gleditsch og Hellevik 1977	Høyere stilling	Lavere stilling
Valen 1981, 1994	Funksjonærer og selvstendige	Arbeidere, primærnæringer
Aardal og Valen 1995	Høyere funksjonærer	Lavere funksjonærer
Vogt 1993	Funksjonærer og selvstendige	Arbeidere/ primærnæringene
	Kultur/verdier	
Valen 1981, 1994	Bykultur	Motkulturene
Aardal og Valen 1995	Bykultur	Motkulturene
Jenssen, Listhaug og Pettersen 1995	Bykultur	Motkulturene
	Venstre/høyreorientert	
Valen 1981, 1994	Høyresiden	Venstresiden
Aardal og Valen 1995	Høyresiden	Venstresiden
Aardal 1995	Høyresiden	Venstresiden
Jenssen og Bratterud 1997	Høyresiden	Venstresiden
	Øvrige verdivariable	
Aardal 1995 – Moral	Liberal	Restriktiv
Jenssen og Bratterud 1997 – Moral	Liberal	Restriktiv
Aardal 1995 – Vekst/vern	Vekstorientert	Verneorientert
Aardal 1995 – Sentrum/periferi	Sentrum	Periferi
Jenssen og Bratterud 1997 - Sentrum/periferi	Sentrum	Periferi
Aardal 1995 – Nasjonale verdier/stolthet	Mindre stolthet	Høy stolthet
Aardal 1995 – Innvandring/uhjelp	Uklart	
	Partipreferanse	
Vogt 1993	Ap, H, FrP	Sp, SV/SF, KrF, V
Aardal 1995	Ap, H, FrP	Sp, SV, KrF, V
Aardal og Valen 1995	Ap, H, FrP	Sp, SV, KrF, V, RV
Jenssen, Listhaug og Pettersen 1995	Ap, H, FrP, V	Sp, SV, KrF
Asbjørnsen 1993	Ap, H, FrP,	Sp, SV, KrF, V

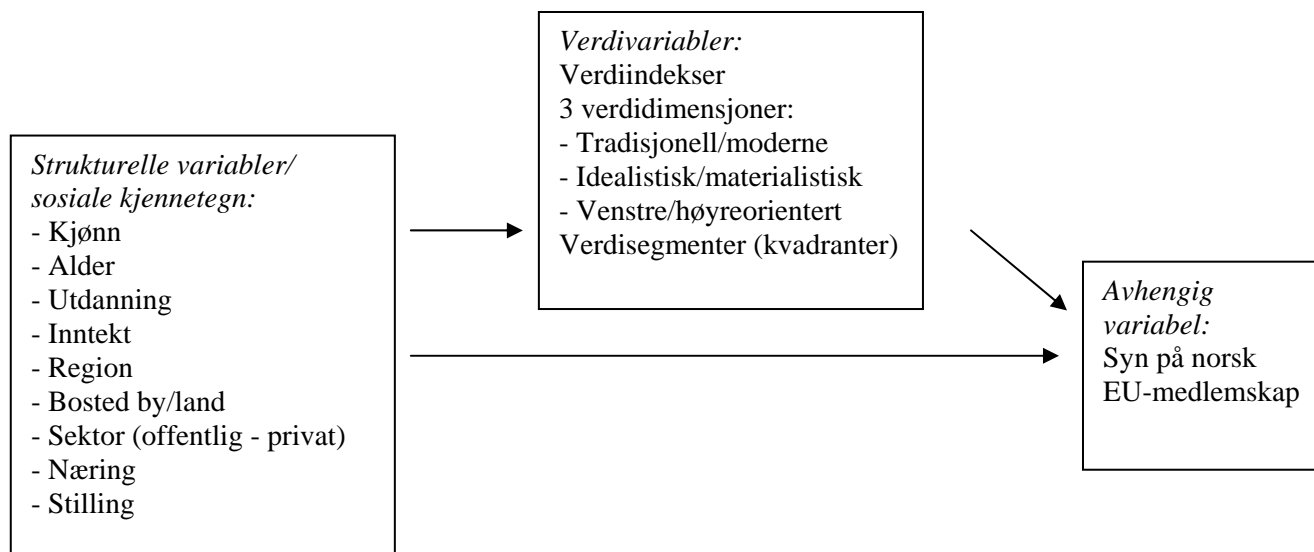
3.2 Valg av avhengig og uavhengige variabler

Med utgangspunkt de tidligere studiene referert i forrige delkapittel vil jeg i denne delen av oppgaven forsøke å sette opp en modell for hvordan de ulike uavhengige variablene påvirker hverandre og den avhengige variabelen. Jeg vil videre utforme hypoteser om sammenhenger mellom ulike uavhengige variabler og den avhengige variabelen syn på EU-medlemskap.

3.2.1 Modell og valg av variabler

Opgavens avhengige variabel vil være syn på norsk EU-medlemskap. De uavhengige variablene vil være variabler som har vist seg som viktige for å forklare forskjeller i syn på norsk EU-medlemskap, slik de framkommer i analysene som er referert i kapittel 3.1. I modellen i figur 3.1 er strukturelle variabler tatt med som bakgrunnsvariabler, verdivariabler som mellomliggende variabler og syn på EU-medlemskap som avhengig variabel. Det er her forutsatt som i Helleviks modell for adferd (figur 2.1), omtalt under kapittel 2.1.2, at de strukturelle variablene ligger først i tid og påvirker den avhengige variabelen både direkte og indirekte gjennom verdivariablene. Verdivariablene er her mellomliggende variabler som påvirkes av de strukturelle variablene, og som selv påvirker EU-syn.

Jeg har også vurdert å ta med partipreferanse fordi det kunne tilført analysen interessante perspektiver. Å inkludere partipreferanse innebærer imidlertid et problematisk forhold. En persons syn på EU-medlemskap vil ofte ha sammenheng med hvilket parti man stemmer på, men det er også svært sannsynlig at det i tillegg skjer en påvirkning motsatt veg, at valg av parti vil ha sammenheng med hvilket EU-syn man har. Det er her trolig så sterk toveis påvirkning at det vil være problematisk å benytte partipreferanse som en uavhengig variabel som påvirker EU-syn. Jeg har derfor etter en samlet vurdering valgt å ikke ta med partipreferanse som uavhengig variabel i analysen.

Figur 3.1 Modell for analysen

I modellen har jeg ut fra teorijennomgangen valgt å inkludere ni strukturelle variabler. Det dreier seg om kjønn, alder, utdanning, inntekt, region, bosted, sektor, næring og stilling. For verdivariabler velger jeg under utformingen av hypoteser å ta med variabler for de tre verdidimensjonene i Norsk Monitor, en kvadrantinndeling som reflekterer de fire hovedsegmentene, og verdiindeksene. Forskjellene mellom disse verdivariablene vil bli nærmere forklart under utformingen av hypotesene i kapittel 3.3 og operasjonaliseringen i kapittel 4.2. Til slutt kommer syn på norsk EU-medlemskap som modellens avhengige variabel.

3.3 Utforming av hypoteser

Jeg velger å dele hypotesene i følgende kategorier. Det er to hovedhypoteser for hva som er årsaken til en høyere ja-andel i 2001/2003 i forhold til 1993/1995, en tredje hovedhypotesene for hvor overgangen fra nei til ja er sterkest, en kategori for strukturelle variabler og en for verdivariabler.

3.3.1 Hovedhypoteser om endring over tid

Som omtalt under problemstillingen i kapittel 1.2 er oppgavens problemstilling å vurdere strukturelle og verdimeslige skillelinjers betydning for holdning til norsk EU-medlemskap, og se på endringer i disse holdningene mellom 1993/1995 og 2001/2003. Som det blir vist under operasjonaliseringen av den avhengige variabelen syn på norsk EU-medlemskap i kapittel 4.2.1 har et klart flertall mot norsk EU-medlemskap på ca 19 prosent i 1993/1995 jevnet seg ut å bli et svakt nei-flertall på ca 2 prosent i 2001/2003. (Dette er en negativ overvekt for prosent ja minus prosent nei med vet ikke-gruppen inkludert i prosentberegningen).

Hva skyldes så endringene mellom disse to tidspunktene? En mulig forklaring kan være at det har skjedd endringer i størrelsen på hver av gruppene, det vil si endringer i befolkningens sammensetning. Kan den store endringen i EU-syn for eksempel skyldes demografiske endringer? Det har kommet til 7 nye årsklasser, som innebærer ca. 10 pst utskifting i velgermassen. Kan de nye gruppene som kommer inn være klart forskjellige fra de gamle som går ut? Kan det skyldes at flere bor i sentrale strøk og at disse i større grad stemmer ja enn de som bor i utkantstrøk? Kan det videre skyldes at det har blitt flere med høyere utdanning og at disse i større grad stemmer ja? Kan det være verdimeslige endringer, for eksempel at det er blitt flere moderne materialister der det trolig vil være en høy ja-andel og færre tradisjonelle idealister der de fleste sannsynligvis stemmer nei? Dette gir opphav til den første hovedhypotesen om endringer i gruppestørrelser:

H1: Høyere ja-andel i 2001/2003 i forhold til 1993/1995 skyldes endringer i gruppestørrelser.

Det kan imidlertid også være en annen aktuell forklaring; at det skjer endringer i koblingene mellom de ulike skillelinjene og syn på EU-medlemskap, slik at fordelingen av standpunkter innenfor gruppene er endret. Innenfor hver gruppe kan det ha blitt klarere oppfatninger i retning av ja eller nei i forhold til første periode. For eksempel kan grupper der vi forventer høy ja-andel, som de med høy utdanning eller høy inntekt, ha blitt enda mer for EU. Den andre hovedhypotesen blir dermed:

H2: Høyere ja-andel i 2001/2003 i forhold til 1993/1995 skyldes at det har skjedd endringer i koblingene mellom de ulike skillelinjene og syn på EU-medlemskap, det vil si at fordelingen av standpunkter innenfor gruppene er endret.

Jeg vil i analysedelen senere i oppgaven vurdere disse to hovedhypotesene i forhold til hver av de uavhengige variablene.

Som nevnt viser materialet at det fra første til andre periode skjer en overgang fra nei til ja. En tredje interessant problemstilling for endring over tid kan derfor være for hvilke kategorier innenfor hver variabel vi finner de sterkeste endringene. Det vil blant annet være interessant å se hvordan kjønnsforskjellen utvikler seg over tid når det gjelder EU-syn. Vil vi for eksempel finne at kvinner, som trolig vil være en klarere nei-gruppe enn menn i den første perioden, vil endre seg svakere i ja-retning enn menn? Kan vi videre forvente at en sterk og relativt samstemt nei-gruppe som innbyggere i Nord-Norge vil være mindre åpne for endringer i ja-retning enn områder som er sterkere splittet? Dette fordi miljøet rundt individet så klart og samstemt vil støtte opp om nei-standpunktet, og det vil dermed kunne være mer motstandsdyktig mot påvirkning i ja-retning. I tråd med slike antakelser, kan vi forvente at det vil være en svakere endring i ja-retning i de gruppene innenfor hver variabel der nei-siden er sterkest, eller sagt på en annen måte: Vi vil finne den sterkeste overgangen fra nei til ja i de gruppene der ja-siden i utgangspunktet står sterkt.

Dette gir opphav til en tredje hovedhypotese:

H3: Det vil være en sterkere overgang fra nei til ja i de grupper der EU-tilhengerne i utgangspunktet står sterkt, i forhold til grupper der motstanden er sterkere.

3.3.2 Strukturelle variabler:

Kjønn: Når det gjelder kjønn er forskernes analyser i kapittel 3.1 samstemmige. Alle forskerne finner at menn vil være mer positive til norsk EU-medlemskap enn kvinner.

Alder: For alder får vi derimot ikke noe klart bilde. Flere av forskerne vurderer sammenhengen mellom alder og EU-syn som uklar. Det vil likevel være interessant å

se om alder har fått større betydning nå en tidligere. Jeg velger derfor å ta med variabelen. Det er en svak tendens i analysene til at middelaldrende ser ut til å være noe mer positive til EU enn eldre og yngre. Jeg velger derfor med stor usikkerhet å baserte hypotesen på dette.

Utdanning: Når det gjelder utdanning er bildet helt klart. Alle forskerne mener høy utdanning borger for mer positivt syn på EU-medlemskap. Vi kan kanskje forvente at flere har fått høyere utdanning i den siste i forhold til den første perioden, i tråd med den generelle utviklingen at det blir flere med høyere utdanning i samfunnet. Det vil være interessant å se hvordan en slik eventuell endring i gruppestørrelse vil påvirke resultatet.

Inntekt: Det samme mønsteret som for utdanning er også til stede for inntekt. Det er samstemt at høy inntekt gir positivt EU-syn.

Region: Også her er bildet entydig. Med noe ulike betegnelser finner vi i de ulike analysene at det er størst oppslutning om EU i de sentrale delene av landet, og lavest i periferien. Spesielt kan vi forvente at EU-tilhengernes sterkeste base vil være Oslo og det sentrale Østlandet, mens motstanderne vil stå sterkest i Nord-Norge.

Bosted i by eller i landområder: Vi finner det samme mønsteret når det gjelder bosted i byer eller landområder. Byborgerne er de mest positive. Kategorien tettsteder blir ikke undersøkt av forskerne. Jeg vil anta at de som bor i tettsteder vil plassere seg mellom byborgere og de som bor i landsområdene når det gjelder EU-syn

Sektor: Når det gjelder sektor, er bildet også helt entydig. De mest EU-vennlige arbeider i privat sektor, motstanderne i offentlig sektor.

Næring: Det utpeker seg også et mønster når det gjelder næring. Ansatte i tjenesteytende næringer og i industrien har et mer positivt EU-syn enn de som arbeider i de tradisjonelle primærnæringene.

Stilling: Forskerne bruker ulike inndelinger når det gjelder å kartlegge stilling/yrke, som å se hvor høy stilling man har eller om man er funksjonær eller arbeider. Det er

et gjennomgående trekk at høyere stilling henger sammen med positivt EU-syn og at funksjonærer og selvstendige yrker er mer positive enn arbeidere.

3.3.3 Ideologiske variabler/verdivariabler:

De fleste analysene jeg har funnet fra forskere som har undersøkt og publisert hvordan ulike variabler virker inn på velgernes syn på EU-medlemskap, har tatt utgangspunkt i strukturelle variabler. Det er derimot relativt få som har undersøkt verdiers innvirkning på holdning til EU. Det er derfor betydelig svakere utgangspunkt i eksisterende forskning for å utvikle hypoteser for virkningene av verdivariablene. Imidlertid er det i Norsk Monitor utviklet et omfattende system med 25 verdiindekser og 3 verdidimensjoner som jeg vil benytte som uavhengige verdivariabler. De tre verdidimensjonene er som nevnt i gjennomgangen i kapittel 2.3 moderne – tradisjonell, materialistisk – idealistisk og radikal – konservativ. Faktoranalysen som ligger til grunn for verdidimensjonene viser at de bare forklarer 31,3 prosent av variasjonen i EU-syn i 2003. Med så stor restvarians mener jeg at det vil være fornuftig å også se på verdiindeksene som er brukt i faktoranalysen.

Jeg ønsker i tillegg å benytte en av de såkalte kvadrantinndelingene som deler respondentene inn i fire segmenter ut fra hvor de er plassert på de to første verdidimensjonene; henholdsvis tradisjonelle idealister, tradisjonelle materialister, moderne idealister og moderne materialister. Denne inndelingen samsvarer med verdikartet i Norsk Monitor som er beskrevet i figur 2.2. (Det kan også lages tilsvarende kvadrantinndelinger for henholdsvis dimensjonene 2 og 3 og 1 og 3.) De fire segmentene i hver inndeling utgjør en kombinasjon av dimensjoner, og kvadrantinndelingene gir dermed en mulighet for å fange inn samspill mellom dimensjonene. Jeg vurderer derfor at det å ta med den mest brukte av kvadrantinndelingene (dimensjon 1 og 2) tilfører nyttig informasjon i tillegg til verdiene og dimensjonene.

Tradisjonell/moderne dimensjon: Både hos Aardal (1995) og hos Jenssen og Bratterud (1997) er det et bilde av at motstanderne av EU-medlemskap er mer

restriktive i moralske spørsmål enn tilhengerne. Motstanderne er også mer orientert mot periferien, de gamle motkulturene og setter nasjonal stolthet høyere enn tilhengerne. Alt dette burde borge for at motstanderne i større grad enn tilhengerne har en tradisjonell verdiorientering. Innebygget i selve dimensjonen ligger at moderne verdiorientering representerer en åpenhet for nye ting. EU representerer i denne sammenheng noe nytt, og vi kan forvente at de med en moderne orientering i større grad enn de tradisjonelle vil være for EU-medlemskap.

Materialistisk/idealistisk dimensjon: Når det gjelder denne dimensjonen er ikke bildet like klart. Det kan likevel være sannsynlig at overvekten av ansatte i privat sektor, menn og vekstorientering blant EU-tilhengerne vil innebære at tilhengerne vil ha en mer materialistisk verdiorientering enn motstanderne.

Venstreorientert/høyreorientert (radikal/konservativ): Forskerne er entydige i at ja-velgerne i større grad plasserer seg på høyresiden og nei-velgerne på venstresiden. De fire forskerne som ser på venstre-høyreorientering finner alle et slikt mønster. I følge Ottar Hellevik (1996:63-64) er denne dimensjonen ”en kombinasjon av venstreorientering i snever politisk forstand og en asketisk personlig orientering på den radikale siden og en blanding av høyreverdier og nytelsesorientert framskrittsbegeistring på den konservative”. Hellevik mener videre denne beskrivelsen fanger opp trekk innenfor hver av de to alliansene av motstandere og tilhengere i striden om norsk EU-medlemskap (Ibid). Eksempelvis kan EU-motstand, som flere forskere har vært inne på, betraktes som en allianse av byradikalere og forsvarere av utkantinteresse. To grupper som for øvrig ikke vil ha så mye til felles.

Verdiindekser: Bernt Aardal (1995) finner som omtalt i kapittel 3 at EU-motstanderne i større grad enn tilhengerne er verneorientert og har et noe mer positivt syn på nasjonale verdier og nasjonal stolthet. De er også mindre liberale når det gjelder moralskreligiøse spørsmål, samt mer venstre- og periferorienterte. Vi kan bruke disse funnene til å utforme forventninger til de 25 verdiparene i Norsk Monitor.

De ulike funnene kan begrunne flere sider ved plasseringen av verdiene, men jeg vil i grove trekk anta at det at motstanderne er mer restriktive i moralskreligiøse spørsmål gjør at verdier som religion, puritanisme, nøysomhet, ikke-selvrealisering, tradisjon, tradisjonelle kjønnsroller, lovrespekt, konformitet, intoleranse og rigiditet vil være klarere verdier hos motstanderne enn hos tilhengerne, mens de motsatte verdiene i verdiparene; ikke-religiøs, frigjorthet, hedonisme, selvrealisering, nyhet, likestilling, lovforakt, individualitet, toleranse og spontanitet vil være verdier som i større grad kjennetegner tilhengerne. Motstandernes verneorientering gjør at jeg antar de vil sette miljøvern framfor industrivekst, anti-materialisme foran materialisme, anti-status framfor status og sparing foran forbruk, og motsatt for tilhengerne. Motstandernes politiske venstreorientering gjør videre at de kan foretrekke likhet foran ulikhet, offentlig foran privat, anti-autoritet framfor autoritet og altruisme foran egoisme. Periferorientering gjør at jeg forventer at motstanderne setter rurale verdier framfor urbane, mens nasjonal stolthet gjør at de velger patriotisme framfor ikke-patriotisme verdier. De resterende verdiparene er vanskeligere å plassere ut fra forskernes analyser, men jeg antar med bakgrunn i det ovenstående at helse, anti-teknologi, nærhet, følelser og trygghet i større grad vil være motstanderverdier enn motsatsene anti-helse, teknologi, avstand, fornuft og risiko.

Kvadrantinndeling (dimensjon 1 og 2): Forventingene til verdisegmentene i kvadrantinndelingen vil være sammensatt av vurderingene for de tre dimensjonene omtalt over, og følge av disse. Jeg forventer at de tradisjonelle idealistene vil være de mest EU-skeptiske, mens tilhengerne vil stå sterkest blant moderne materialister. De to øvrige gruppene vil plassere seg i en mellomposisjon. Kvadrantinndelingene kan som nevnt gi uttrykk for samspill. Her vil det være interessant å observere om det er spesielle kombinasjoner av verdier på de to første dimensjonene som gir større utslag enn andre.

4. Metode, empirisk materiale og operasjoniseringer

Jeg vil i dette kapittelet beskrive og vurdere det empiriske materialet ut fra hensiktsmessighet og krav til reliabilitet. Jeg vil videre gjennomføre operasjoniseringer av den avhengige og de uavhengige variablene, og til slutt vurdere metodespørsmål, blant annet valg av analysemetode.

4.1 Det empiriske materialet

Det empiriske materialet for analysene i denne oppgaven er fire datasett fra Norsk Monitorundersøkelsene i henholdsvis 1993, 1995, 2001 og 2003. Den teoretiske bakgrunnen for og oppbygningen av verdiindekser og verdidimensjoner i Norsk Monitor er presentert i kapittel 2.3.5 og vil derfor ikke bli gjentatt her.

Opgavens problemstilling er som nevnt i kapittel 1.2 å vurdere strukturelle og verdimessige skillelinjers betydning for holdning til norsk EU-medlemskap, og se på hvordan dette har endret seg mellom 1993/1995 og 2001/2003. Disse periodene er valgt for å kunne gi et bilde av holdningene i perioden rundt folkeavstemningen i 1994 og i de senere år. Norsk Monitormålingene foretas annet hvert år. Det foreligger derfor ingen undersøkelser fra 1994. Ved å slå sammen undersøkelsene fra 1993 og 1995 kan jeg likevel få et godt bilde av holdningene i tiden rundt 1994. (Det er verdt å merke seg at EU-motstanden var betydelig sterkere både før og etter avstemningen i 1994, enn den relativt beskjedne forskjellen mellom ja og nei i selve folkeavstemningen. Når vi slår sammen undersøkelsene for 1993 og 1995 får vi derfor en betydelig høyere nei-andel enn om vi hadde benyttet tall fra selve EU-avstemningen.) På samme måte vil en sammenslåing av datasettene fra 2001 og 2003 gi et bilde av holdningene de siste årene. Jeg vurderer Norsk Monitorundersøkelsene til å være godt egnet for denne oppgaven. Undersøkelsene tilbyr et bredt spekter av strukturelle og verdimessige variabler som egner seg for å operasjonisere problemstillingen.

Det stilles mellom 2000 og 3000 spørsmål i hver av Monitorundersøkelsene. Mye av dette er relatert til markedsundersøkelser og er ikke relevant for mine analyser. Jeg har derfor i samråd med veileder konsentrert meg om dataene for de 70 spørsmålene som benyttes til å konstruere verdiindeksene mv., samt de nødvendige bakgrunnsvariablene. Den tekniske tilretteleggingen av datasettene er foretatt av Markeds- og Mediainstituttet (MMI).

Jeg har i forarbeidet med oppgaven prøvd ut flere ulike datasett. Blant annet har jeg vurdert å benytte EU-undersøkelsen fra 1994 (Rudlang 1996) og Valgundersøkelsen fra 2001-valget (Aardal m fl 2003a, 2003b) i tillegg til Norsk Monitor for å kunne sammenlikne resultatene fra to ulike datasett. Dette har imidlertid vist seg lite hensiktsmessig. Både fordi det blir for omfattende for masteroppgavens begrensede omfang på 90 sider å kjøre slike doble analyser, og fordi datasettene viste seg å være for ulike. Det ble vanskelig å finne sammenliknbare variabler, noe som ville begrenset mulighetene for analyser betydelig.

Jeg har derfor valgt å konsentrere meg om datasettene fra Norsk Monitor. Dette har flere fordeler, også for reliabiliteten. Datas reliabilitet bestemmes i følge Hellevik (1991:159) ”av hvordan målingene som leder fram til datamatriksen er utført, betegnelsen sikter til nøyaktigheten i de ulike operasjonene i denne prosessen”. Jeg er først og fremst interessert i å se på endring over tid. De utvalgte datasettene er nesten like i sin oppbygning og gir dermed gode tidsserier. Det er riktignok noe overgang fra personlige intervjuer til selvutfylling, men uten at det ser ut til å få nevneverdig betydning for kvaliteten på datasettene. Når to og to så store datasett slås sammen, vil det gi solide baser for å kunne vurdere hva som påvirker EU-syn på de to tidspunktene. Det er til sammen ca. 6000 respondenter i datasettene fra 1993 og 1995 og ca. 8000 respondenter i alt i datasettene fra 2001 og 2003. Det at datasettene er tilrettelagt for SPSS av MMI som står bak undersøkelsene, skulle også borge for få feilkilder og at kvaliteten og reliabiliteten på dataene er god.

Det kan være et problem med survey-undersøkelser at respondentene tenderer til å si seg enig i spørsmålene og påstandene som fremsettes, såkalt ja-siing, eller svare

negativt uansett spørsmålsinnhold, nei-siere. Når alle spørsmålene har samme tendens blir det vanskelig å skille ut slike responssett fra de holdningene vi ønsker å måle (Hellevik 1991:142). I Norsk Monitor har derfor påstandene motsatt tendens, noe om gjør at de som har klare og konsistente holdninger vil veksle på å svare enig og uenig avhengig av innholdet i påstandene. Ja- og nei-siere havner derimot i samme kategori som de som svarer ”vet ikke” på spørsmålene. Respondentene bes også velge mellom to påstander der ingen av dem er favorisert gjennom spørsmålsstillingen (Hellevik 1996:58-60). Denne formen for spørsmålsstilling vil redusere problemene med ja- og nei-siing betydelig og øke kvaliteten på svarene.

4.2 Operasjonalisering

Som for utvikling av hypotesene i kapittel 3.3 følger også her en inndeling i strukturelle variabler og verdivariabler i tillegg til den avhengige variabelen. Ut fra gjennomgangen av teori i kapittel 3 ville det være ønskelig å finne variabler som operasjonaliserer motsetningen mellom bykultur og motkulturene. De variablene jeg har fått med i datasettet tilbyr dessverre ikke slike spørsmål direkte, men de dekkes i stor grad opp av verdiindeksene, blant annet indeksene for religion og for ruralitet.

4.2.1 Avhengig variabel: Syn på norsk EU-medlemskap

Som avhengig variabel benytter jeg spørsmålet om respondentene mener Norge bør bli medlem av EU, ikke bør bli medlem eller ikke har tatt standpunkt.

Tabell 4.1 Fordeling for avhengig variabel. Prosent

Holdning til EU-medlemskap	2001/2003	1993/1995	Differanse
Norge bør bli medlem av EU	37,6	29,1	8,5
Ikke tatt standpunkt	22,7	22,8	-0,1
Norge bør ikke bli medlem av EU	39,7	48,1	-8,4
Sum	100,0	100,0	0,0
N	8008	6053	
Overvekt ja over nei	-2,1	-19,0	16,9

Fordelingen for den avhengige variabelen i tabell 4.1 viser at mens det er et klart flertall mot norsk EU-medlemskap med en overvekt av nei over ja på 19 prosent i 1993/1995, har dette jevnet seg ut til bare en svak nei-overvekt på 2,1 prosent i

2001/2003. Ja-siden har med andre ord styrket seg kraftig i perioden. Antallet som ikke har bestemt seg er nærmest konstant for de to periodene, og ligger på i underkant av 23 prosent. Det samlede materialet på i overkant av 14 000 respondenter fordeler seg med i overkant av 6000 personer i perioden 1993/1995 og ca 8000 i 2001/2003. Dataene i tabellen og alle de senere analysene er veiet etter kjønn, alder og bosted, slik at utvalgsfordelingene samsvarer med Statistisk Sentralbyrås befolkningsstatistikk. Den avhengige variabelen er i utgangspunktet ”ja”, ”nei” og ”ikke tatt standpunkt”. Det kan være ulike måter å operasjonalisere variabelen på. En metode er å dikotomisere variabelen ved å utelukke de enhetene som ikke har tatt stilling til EU-medlemskap. Dette vil imidlertid innebære at man utelukker de i overkant av 20 pst av enhetene som svarer at de ikke har tatt standpunkt. En annen mulighet er å slå sammen nei- og vet ikke- gruppene. Jeg velger imidlertid en tredje tilnærming der jeg beregner prosent ja minus prosent nei. Jeg får dermed en balanse for ja over nei som også tar hensyn til antall som ikke har bestemt seg. Størrelsen på veit ikke- gruppen vil da påvirke balansen.

Det er en styrke for undersøkelsen at respondentene på hvert tidspunkt svarer på spørsmålet om de mener Norge bør bli medlem av EU eller ikke, og ikke historiske spørsmål om hva de stemte i 1994. Det siste er forbundet med fare for at respondentene oppgir feil svar. Anders Todal Jenssen (1997:3) finner i sin analyse av 94-avstemningen at både andelen som oppgir at de stemte ja og andelen som sier at de ikke stemte i 1994 er for lav i forhold til resultatet i folkeavstemningen, mens nei-andelen er for høy. Dette kan både skyldes at de som har skiftet standpunkt i forhold til november 1994 rapporterer å ha stemt i samsvar med sitt nåværende standpunkt, og at en del av dem som ikke stemte i 94 likevel oppgir å ha gjort det ut fra idealet om ”borgerplikt”. Dette unngår vi ved å benytte spørsmålet om holdning til EU i dag.

4.2.2 Uavhengige variabler: Strukturelle variabler

Kjønn er vanlig dikotom variabel som ikke krever omkodning for å kunne benyttes. Jeg forventer som tidligere omtalt at menn vil være mer positive til EU-medlemskap enn kvinner.

Alder. Med utgangspunkt i teorien forventer jeg med en stor grad av usikkerhet at middelaldrende vil være mer positive til norsk EU-medlemskap enn yngre og eldre. Med utgangspunkt i hypotesen for alder og EU-syn velger jeg å betegne aldersspekteret fra 15 til 34 år som (relativt) unge, 35 til 59 år som middelaldrende og 60 år over oppover som eldre.

Utdanning. Ut fra teoriene kan vi forvente at positiv holdning til EU-medlemskap øker med høyere utdanning. Variabelen for utdanning i datasettet har fire kategorier Folkeskolenivå, Ungdomsskole/Realskolenivå, Videregående skole/gymnas og Universitetsnivå. I og med at svært få i dag kun har folkeskole og dette stort sett gjelder eldre mennesker, slås de to kategoriene Folkeskolenivå og Ungdomsskole/Realskolenivå sammen til en kategori for det laveste utdanningsnivået.

Inntekt. For inntekt har jeg mulighet til å velge mellom to variabler, en for personlig bruttoinntekt og en for husstandens samlede brutto inntekt. Jeg velger å benytte den siste fordi den kan gi et klarere uttrykk for den økonomiske situasjonen til individene. Eksempelvis kan et individ som kommer fra en rik husstand ha lav personlig inntekt, men likevel høy kjøpekraft. Ut fra hypotesekapitlet kan vi forvente at positiv EU-holdning vil øke med økende inntekt. Det er et problem at variabelen har ulike inndelinger på de to undersøkelsestidspunktene. Dette gjør at det blir vanskelig å vurdere utviklingen for variablene. Vi kan se at inntektsnivået øker over perioden absolutt sett, men vi kan ikke vurdere den relative endringen. Det vil derfor være begrenset hva vi kan hente av informasjon fra analyser med denne variabelen. For 2001 og 2003 er de tre kategoriene inntekt under 300 000 kroner, mellom 300 000 og 499 000 kr og over 500 000 kr. Denne variabelen kan benyttes som den er, med unntak av at de som ikke har oppgitt inntekt utelukkes.

Region. Vi kan forvente fra teorien at Oslo og det sentrale Østlandet vil være de mest EU-vennlige områdene og periferien i Nord- Norge den mest EU-skeptiske. For region benytter jeg en variabel for landsdel med kategoriene Oslo, Østlandet ellers, Vestlandet, Midt-Norge og Nord-Norge.

Bosted. Jeg forventer at mennesker som bor i byer vil være de mest EU-vennlige. Bosted i by, tettsteder og landområder blir variabelens tre kategorier.

Sektor. Til å operasjonalisere sektor velger jeg spørsmålet: ”Arbeider du i offentlig eller privat virksomhet?”. Jeg forventer at ansatte i privat virksomhet er mer positive til EU-medlemskap enn ansatte i offentlig sektor. Offentlig ansatte har i datasettene for 2001 og 2003 to kategorier for henholdsvis ansatte i stat og kommune, mens det i de to første undersøkelsene ikke er gjort noe slikt skille. Disse slås sammen til én kategori for offentlig sektor, slik at de to periodene blir sammenliknbare. Den andre kategorien blir ansatte i privat sektor. I tillegg kommer en tredje kategori for ”andre svar”.

Næring. Jeg forventer at ansatte innenfor tjenester og industri eller typiske bynæringer er mer positive til EU-medlemskap enn de som arbeider i primærnæringene. Spørsmålet gjelder hvilken bransje man arbeider i. Jeg velger å operasjonalisere dette slik at de som arbeider i jordbruk/skogbruk representerer primærnæringene, industri og håndverk sekundærnæringene, og øvrige næringer som er tjenestenæringer slås sammen i en gruppe for tertiærnæringer. En fjerde gruppe blir de ca 11 prosentene som ikke oppgir noe yrke.

Stilling. Når det gjelder stilling forventer vi at funksjonærer, selvstendige eller ansatte i ledende stillinger vil være mer positive til EU-medlemskap enn arbeidere og ansatte i lavere stillinger. Spørsmålet om hva slags stilling man har operasjonaliseres slik at ufaglærte og faglærte arbeidere blir en gruppe, mens ledere, funksjonærer og selvstendige blir en annen. I tillegg kommer egne kategorier for elever/studenter/lærlinger, arbeidsledige, trygdede og hjemmeværende.

4.2.3 Uavhengige variabler: Verdivariabler

Verdiindekser. De 70 verdispørsmålene i Norsk Monitor brukes til å generere 25 verdiindekser av verdimotpoler. Hver av disse indeksene er basert på to eller flere spørsmål. De fleste av indeksene har 9 verdier (0 til 8), men enkelte har også 11, 13, 15 eller 17 verdier. Eksempelvis har verdiparet Urban - Rural 9 verdier der det

sterkeste uttrykket for urbanitet får verdien 0 og det sterkeste uttrykket for rural holdning verdien 8. Tilsvarende gjelder for de andre verdiparene. Disse indeksene kan igjen tredeles slik at omtrent en fjerdedel av de intervjuede befinner seg på hver side og halvparten i midten. Den fjerdedelen som eksempelvis gir de mest vekstvennlige svarene gis verdien ”industrivekst”, mens den fjerdedelen som er mest verneorientert får verdien ”miljøvern” (Hellevik 1996:58). For 2003 er fordelingen 25 – 50 – 25, mens den kan være annerledes for de tidligere undersøkelsene når grensene for tredeling fra 2003 benyttes.

Verdidimensjonene: Verdidimensjonene skapes ved hjelp av faktoranalyse som plasserer nær hverandre verdier som ofte opptrer sammen hos individer. For hver respondent beregnes plasseringen på de kulturelle dimensjonene på bakgrunn av hvilke skårer vedkommende har på alle verdiindeksene (Hellevik 1996:61-62). Det er som tidligere nevnt i gjennomgangen av Norsk Monitor i kapittel 2.3.5 tre slike dimensjoner. Den første kalles moderne – tradisjonell, den andre materialistisk – idealistisk og den tredje radikal – konservativ. I analysen vil hver dimensjon brukes tredelt, men tilnærmet en tredjedel av respondentene i hver kategori. Denne inndelingen ligger allerede i Norsk Monitor og er foretatt med bakgrunn av resultatene for 2003. De samme grensene for inndelingen av dimensjonene vil gjelde for alle de fire tidspunktene, slik at fordelingen for de tidligere undersøkelsene kan være annerledes. Eksempelvis vil det for den første dimensjonen være tre kategorier; moderne, mellomgruppe og tradisjonell.

Kvadrantinndelingen. Kvadrantvariabelen har fire kategorier som tilsvarer hvert av verdisegmentene, definert av to verdidimensjoner. Datasettet tilbyr flere slike kvadrantinndelinger. Jeg velger den som er basert på de to viktigste dimensjonene 1 og 2, som er henholdsvis moderne - tradisjonell og materialistisk - idealistisk. Dette gir fire kvadranter; tradisjonelle idealister, tradisjonelle materialister, moderne idealister og moderne materialister. For kvadrantinndelingen forventer jeg at de tradisjonelle idealistene vil være de mest EU-skeptiske, mens tilhengerne vil stå sterkest blant moderne materialister. De to øvrige gruppene antar jeg vil plassere seg i

en mellomposisjon. Resultatet i kvadratene vil også fortelle om et eventuelt samspill mellom de to dimensjonene.

Det kunne i denne sammenheng også være interessant å ta med flere av kvadrant-inndelingene, de som tar for seg dimensjonene 2 og 3 og 1 og 3. Den første av dem vil da måle segmenter med utgangspunkt i de to dimensjonene materialistisk – idealistisk og radikal – konservativ. Den andre vil ta for seg moderne – tradisjonell i forhold til radikal – konservativ. Av plasshensyn har jeg imidlertid ikke kunnet prioritere dette.

4.3 Metode

Et viktig metodespørsmål er hvilken analysemetode som skal benyttes. Jeg har vurdert flere alternativer. En fordel med regresjonsanalyse er at det er en grei metode for å teste at resultater er signifikante. Med så store utvalg (ca 6000 og 8000 enheter i hver undersøkelse), vil imidlertid de sammenhengene som er sterke nok til å være substansielt interessante også være signifikante. Test av signifikans vil derfor her ikke være så vesentlig for analysene.

Det andre forholdet er at operasjonaliseringen av de uavhengige variablene viste seg å bli unødvendig komplisert med regresjonsanalyse. De strukturelle variablene er alle kategoriske. Med unntak for de dikotome ville det derfor være nødvendig å kode dem om til dummyvariabler. I tillegg har en del av de variablene jeg mener det er substansielt viktig å ha med, relativt mange kategorier. Jeg sto derfor overfor valget mellom å utelukke interessante kategorier fra variablene, slå sammen kategorier som vil være substansielt relevante hver for seg eller lage svært mange dummyvariabler. Resultatet av dette ble at jeg valgte å benytte en analysemetode som passer bedre til det jeg ønsket å studere; krysstabeller. Krysstabellene er relativt enkle og gir mye informasjon. De har også den fordel at de er godt egnet for analyser av kategoriske variabler. Jeg unngår dermed å omkode de strukturelle variablene til dummyvariabler, de er alle kategoriske. Jeg løser den samme utfordringen ved å benytte de kategoriske verdiene framfor de kontinuerlige verdiindeksene. Verdidimensjonene utgjør den

største utfordringen når jeg velger å benytte krystabeller. Disse er kontinuerlige, og her foreligger det ikke noen kategoriske alternativer. Jeg velger derfor å omkode dem slik at hver dimensjon får tre kategorier.

Jeg vil gjennomføre en rekke analyser for å teste sammenhengen mellom de ulike uavhengige variablene og den avhengige. Tabellene med resultatene fra analysene blir i praksis trivariate med hver av de strukturelle og verdimessige variablene som den ene uavhengige variabelen som varierer fra tabell til tabell. De to tidspunktene (1993/1995 og 2001/2003) vil gå igjen for alle tabellene og blir den andre uavhengige variabelen. Syn på EU-medlemskap er den avhengige variabelen. I tillegg kommer differansen mellom de to balansene på de to tidspunktene. Tabellene blir seende slik ut, og vil bli nærmere illustrert og forklart i den første av analysene i kapittel 5.1:

Tabell 4.2 Balanse ja over nei - sammenheng mellom EU-syn og x uavhengig variabel på to tidspunkter. Prosent.

Variabel	Balanse			Sammensetning		
	2001/2003	1993/1995	Differanse	2001/2003	1993/1995	Differanse
Verdi 1						
Verdi 2						
Differanse/Sum						

Analysen i kapittel 5 baseres på en rekke trivariate krystabeller. Dette vil være tilstrekkelig for å belyse det jeg først og fremst er interessert i, endringer i skillelinjer. Hvis jeg derimot skulle ta sikte på å forklare EU-standpunkt, ville det være naturlig å kontrollere for en rekke variabler ved hjelp av multivariat analyse. Slik analyse er imidlertid ikke det sentrale ved min oppgave, og det vil heller ikke være rom for en slik tilleggsanalyse innenfor oppgavens sidebegrensninger. Jeg har derfor valgt å begrense meg til analyse med trivariate krystabeller.

5. Analyse

Jeg vil i dette kapitelet gjennomføre analyser basert på de hypotesene som er utformet i kapittel 3.3 og det metodiske grunnlaget som er omtalt i kapittel 4. Jeg vil ved hjelp av en rekke krysstabeller vurdere sammenhengene mellom de ulike settene av uavhengige variabler og den avhengige. Analysen deles også her inn i henholdsvis strukturelle variabler og verdivariabler.

Henry Valen (1994:91) peker på at til tross for store endringer i ytre betingelser har mønsteret i EU-opinionen holdt seg forbløffende stabilt fra 1972 til 1994. Forholdet mellom EU-standpunkt og underliggende skillelinjer i systemet er i følge Valen i hovedsak uforandret. Dette innebærer at jeg trolig vil finne mange av de samme resultatene når det gjelder retningen på sammenhengene mellom avhengig og de uavhengige variablene i 2001/2003 som i 1993/1995. Analysene i oppgaven vil derfor i like stor grad konsentrere seg om endringer i styrken på, som endringer i retningen på sammenhengene fra 1993/1995 til 2001/2003.

5.1 Strukturelle variabler

5.1.1 Balanse for hele materialet

Tabell 5.1 Hele materialet. Balanse ja over nei. Prosent

Holdning til EU-medlemskap	2001/2003	1993/1995	Differanse
Balanse ja over nei	-2,1	-19,0	16,9

Tabell 5.1 viser balansen for hele materialet. Balansen lages ved at prosentandelen som vil stemme nei trekkes fra prosentandelen som vil stemme ja. Dette gir overvekt ja over nei. Positive tall for balansen viser da ja-overvekt, mens negative tall for balansen viser overvekt for nei.

I 1993/1995 er det en klar nei-overvekt på 19 prosentpoeng, mens det i 2001/2003 bare er en svak nei-overvekt på 2,1 prosentpoeng. Differansen mellom de to

tidspunktene viser at balansen har styrket seg i ja-retning med nesten 17 prosentpoeng på de 8 årene som skiller de to undersøkelsesperiodene.

5.1.2 Kjønn og syn på norsk EU-medlemskap

Tabell 5.2 Sammenheng mellom EU-syn og kjønn på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.)

Kjønn	Balanse			Sammensetning		
	2001/2003	1993/1995	Differanse	2001/2003	1993/1995	Differanse
Menn	8,9	-9,1	18,0	49,1	49,0	0,1
Kvinner	-12,6	-28,4	15,8	50,9	51,0	-0,1
Differanse/Sum	21,5	19,3	2,2	100,0	100,0	0,0

Venstre side av tabell 5.2 viser balansen, det vil si overvekt ja over nei for hver av kategoriene i variablene. Her tas differansen mellom kategoriene på hver variabel i nederste linje. Den høyre siden av tabellen viser sammensetningen av utvalget for denne variabelen. Her summeres de ulike kategoriene i nederste linje og resultatet blir 100 prosent.

Tabell 5.2 viser en klar forskjell mellom kvinner og menn når det gjelder syn på norsk EU-medlemskap. Kvinner er klart mest negative til EU på begge tidspunkter. I 1993/1995 er både menn og kvinner klart mot EU, men kvinnene har en langt sterkere nei-overvekt. I 2001/2003 har menn en overvekt for EU, mens det blant kvinner fortsatt er en betydelig overvekt av motstandere. Endringen i ja-favør er noe større for menn enn for kvinner. Dette innebærer at avstanden mellom menn og kvinner har økt noe. Forskjellen mellom tidspunktene er imidlertid liten, 2,2 prosentpoeng. Samlet sett ser resultatene ut til å samsvare godt med hypotesen om at menn er mer positive til EU enn kvinner. Den tredje hovedhypotesen om at det er en sterkere overgang fra nei til ja i de grupper der EU-tilhengerne står sterkt får til en viss grad støtte. Kvinner har en noe svakere overgang fra nei til ja enn menn.

Sammensetningen av utvalget viser at det er en helt marginal forskjell mellom gruppestørrelsene på de to tidspunktene. Det er ca. 49 prosent menn og ca. 51 prosent

kvinner på begge tidspunkter. Det skjer dermed ingen endring i velgernes sammensetning når det gjelder kjønn. Et slikt resultat er også å forvente når materialet er veiet til å tilsvare sammensetningen av befolkningen. Vi kan regne med at antallet menn og kvinner vil være om lag likt.

I og med at det ikke er endringer i gruppestørrelser og bare svake endringer i koblingene mellom EU-syn og skillelinjene, ser kjønn ut til å ha liten betydning for å forstå økt ja-oppslutning. Av de to hovedhypotesene for årsaker til endringer over tid, er det bare hypotesen om endringer i fordelingen av standpunkter innenfor gruppene som får støtte, og den effekten er svak.

5.1.3 Alder og syn på norsk EU-medlemskap

Tabell 5.3 Sammenheng mellom EU-syn og alder på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.)

Alder	Balanse			Sammensetning		
	2001/2003	1993/1995	Differanse	2001/2003	1993/1995	Differanse
Eldre 60 år og eldre	-2,4	-15,8	13,4	24,0	25,3	-1,3
Middelaldrende 35 – 59 år	3,4	-19,0	22,4	43,0	38,0	5,0
Unge 15 – 34 år	-8,7	-20,9	12,2	33,0	36,7	-3,7
Differanse/Sum	12,1*	1,9*	10,2*	100,0	100,0	0,0

*Differansen for balansen gjelder mellom de middelaldrende og de yngste.

For alder viser tabell 5.3 at det i alle aldersgrupper er klart flertall mot EU i 1993/1995. Motstanden er størst blant de yngste med en nei-overvekt på 20,9 prosentpoeng, men forskjellen er liten til de middelaldrende der nei har en overvekt på 19. De eldste er den minst negative gruppen. For denne perioden gir dataene ikke støtte for hypotesen om at det er de middelaldrende som er mest positive til EU.

I 2001/2003 er dette bildet betydelig endret. Det er nå en klar økning i antall EU-tilhengere i alle grupper. De middelaldrende har hatt den sterkeste dreiningen fra nei til ja, med en differanse på over 22 prosent, og er den eneste aldersgruppen med ja-overvekt. De unge framstår fortsatt som den klart mest negative gruppen, mens de

eldste havner i en mellomposisjon. Hypotesen om at middelaldrende er mer positive til EU enn de yngre og eldre får nå støtte.

Differansen mellom de middelaldrende og de yngste viser et interessant bilde. Mens det bare er rundt 2 prosentpoeng forskjell mellom de to aldergruppene i 1993/1995, er denne økt til over 12 prosentpoeng i den siste tidsperioden. Forskjellene mellom aldersgruppene er dermed økt betydelig. Vi så i tabell 5.1 av differansen mellom de to tidspunktene for materialet samlet var på ca 17 prosentpoeng. For de middelaldrende er den betydelig større og for de yngste betydelig mindre enn for hele materialet.

Jenssen m fl (1995:147) påpeker som omtalt i kapittel 2.3.3 at Ronald Inglehart hevder at de yngste på grunn av sine postmaterialistiske verdier er mer kosmopolitiske og dermed i større grad støtter opp om internasjonalt samarbeid og EU. Det er det motsatte resultatet vi finner i undersøkelsen. Det er de yngste som på begge tidspunkter er de mest skeptiske til EU.

Hypotesen om at det er sterkest overgang fra nei til ja der tilhengerne opprinnelig sto sterkest, får ikke støtte for alder. Overgangen fra nei til ja er størst for de middelaldrende, som var klarere motstandere enn de eldste i den første perioden.

Når det gjelder størrelsen på gruppene ser vi at gruppen med ja-flertall i den siste perioden, de middelaldrende, øker med 5 prosentpoeng, mens de eldste og spesielt de yngste er noe redusert i antall. Det vil være interessant å se på hvor stor andel av overgangen fra nei til ja som skyldes endringer i gruppestørrelse og hvor mye som skyldes at fordelingen av standpunkter innenfor gruppene er endret. Jeg beregner derfor hva resultatet ville blitt i 2001/2003 dersom fordelingen av standpunkter på aldersvariabelen ikke var blitt endret i dette tidsrommet. Vi finner da at endringer i gruppestørrelsen bare står for ca 0,5 prosentpoeng av endringen fra nei til ja for den uavhengige variabelen alder, mens endringer i fordelingen av standpunkter innenfor gruppene står for den resterende del av en overgang som er på ca 17 prosentpoeng for befolkningen totalt. Hypotesen om at overgangen fra nei til ja skyldes endringer i fordelingen av standpunkter innenfor gruppene får dermed klart sterkest støtte. Jeg vil med bakgrunn i denne analysen i den videre analysen bare gjennomføre slike

beregninger når sammensetningen av utvalget viser store endringer i gruppestørrelse. For de øvrige variablene vil jeg legge til grunn at det alt vesentlige av endringene fra nei til ja vil skyldes endringer i standpunkter innenfor gruppene.

5.1.4 Utdanning og syn på norsk EU-medlemskap

Tabell 5.4 Sammenheng mellom EU-syn og utdanning på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.)

Utdanning	Balanse			Sammensetning		
	2001/2003	1993/1995	Differanse	2001/2003	1993/1995	Differanse
Universitetsnivå	8,4	-3,1	11,5	37,9	25,7	12,2
Videregående skole/gymnas	-3,7	-16,6	12,9	38,2	36,7	1,5
Folkeskole/Ungdomsskole/Realskole	-16,0	-32,3	16,3	23,9	37,6	-13,7
Differanse/Sum	24,4*	29,2*	-4,8*	100,0	100,0	0,0

*Differansen for balansen gjelder mellom Universitetsnivå og Ungdomsskole mv.

Tabell 5.4 viser store forskjeller mellom de ulike utdanningsgruppene når det gjelder syn på EU-medlemskap. Effektene er sterkere her enn for kjønn og alder. I 1993/1995 er det nei-overvekt i alle grupper, men det er nesten 30 prosentpoeng forskjell mellom den bastante motstanden i den laveste utdanningsgruppen og en relativt svak nei-overvekt blant dem med universitetsutdannelse.

I 2001/2003 har ja-andelen økt i alle grupper. Nei-overvekten er fortsatt klar for gruppen med lavest utdanning, mens det nå bare er en relativt svak nei-overvekt blant dem med utdanning på videregående nivå. Gruppen med utdanning på universitetsnivå har derimot fått en klar ja-overvekt. For begge tidsperiodene er det støtte til hypotesen om at de med høyere utdanning er mer positive til EU-medlemskap enn dem med lav. Differansen mellom utdanningsnivåene viser at forskjellen mellom utdanningsnivåene er redusert fra første til siste periode, nærmere bestemt fra i overkant av 29 til i overkant av 24 prosentpoeng. Polariseringen ut fra utdanning er dermed svekket. For den tredje hovedhypotesen finner vi at det er for gruppen med lavest utdanning at økningen i ja-andel er sterkest. Ja- andelen øker altså sterkest der motstanden er størst og hypotesen får ikke støtte.

Når det gjelder endringer i gruppestørrelse er det også store forandringer for utdanningsvariabelen. Andelen med universitetsutdanning øker med over 12 prosentpoeng, mens antallet med lavest utdanning synker med nesten 14 prosentpoeng. For mellomkategorien videregående skole er det bare en svak økning.

For utdanning ser det dermed ut til at vi kan ha klare effekter både av endringer i fordelingen av standpunkter innenfor gruppene og endringer i gruppestørrelser. Vi gjennomfører derfor liknende beregninger som for alder, for å se hva resultatet ville blitt i 2001/2003 dersom fordelingen av standpunkter på utdanningsvariabelen ikke var blitt endret. Vi finner da at vi ville fått ca 3,1 prosentpoeng lavere endring fra nei til ja med balansen fra 2001/2003 og befolkningen fra 1993/1995. Vi ser dermed at endringer i gruppestørrelser står for litt over 3 prosentpoeng av endringen i ja- retning for befolkningen samlet på ca. 17 prosentpoeng. Dermed kan vi også for utdanning konkludere med at endringene i standpunkter innenfor gruppene er sterkest.

5.1.5 Inntekt og syn på norsk EU-medlemskap

Tabell 5.5 Sammenheng mellom EU-syn og inntekt på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.)

Inntekt	Balanse			Sammensetning		
	2001/2003	1993/1995	Differanse	2001/2003	1993/1995	Differanse
Over 500 000 kr**	11,9	1,0	10,9	37,2	33,2	4,0
300 – 499 000 kr**	-6,3	-21,1	14,8	33,0	38,6	-5,6
Under 300 000 kr**	-14,1	-32,1	18,0	29,8	28,2	1,6
Differanse/Sum	26,0*	33,1*	-7,1*	100,0	100,0	0,0

*Differansen for balansen gjelder mellom inntekt over 500 000 kr og under 300 000 kr.

**Inntektskategoriene er gjengitt med grensene fra datasettet for 2001 og 2003.

Tabell 5.5 for inntekt reiser spesielle utfordringer fordi inntektsgrensene er justert og økt fra den første til den siste perioden. Dette gjør at vi kan se på forholdet mellom kategoriene innenfor hver periode, men vi kan ikke foreta beregninger av endringene over tid. Vi ser av tabell 5.5 at det er store forskjeller mellom de ulike gruppene i forhold til EU-syn. Også her finner vi sterke effekter. I 1993/1995 er det klar nei-

overvekt for dem med lavest inntekt og for mellomkategorien. For dem med høyest inntekt er det en svært svak ja-overvekt på ett prosentpoeng. Det er her en enda sterkere differanse mellom høyeste og laveste kategori enn den vi fant for utdanning, med over 33 prosentpoeng. I 2001/2003 er ja-andelen økt i alle grupper. Nei-overvekten er fortsatt klar for de to gruppene med lavest inntekt, mens gruppen med høyest inntekt har fått en tydelig ja-overvekt. For begge tidsperiodene finner vi støtte til hypotesen om at de med høyere inntekt er mer positive til EU-medlemskap enn dem med lav.

For endringer i gruppestørrelse kan vi ikke si noe i og med at grensene er forskjellige i de ulike undersøkelsene. Dermed kan vi ikke ta stilling til de to første hovedhypotesene om årsakene til endringer over tid. Vi kan heller ikke vurdere den tredje hovedhypotesen om hvor endringen fra nei til ja er sterkest.

5.1.6 Region og syn på norsk EU-medlemskap

Tabell 5.6 Sammenheng mellom EU-syn og region på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.)

Region	Balanse			Sammensetning		
	2001/2003	1993/1995	Differanse	2001/2003	1993/1995	Differanse
Oslo	17,2	15,7	1,5	12,7	11,5	1,2
Østlandet utenfor Oslo	3,1	-11,8	14,9	43,2	43,3	-0,1
Vestlandet	-9,0	-26,6	17,6	22,6	22,9	-0,3
Midt-Norge	-8,9	-34,7	25,8	13,0	13,4	-0,4
Nord-Norge	-27,8	-55,1	27,3	8,5	8,9	-0,4
Differanse/Sum	45,0*	70,8*	-25,8*	100,0	100,0	0,0

*Differansen for balansen gjelder mellom Oslo og Nord-Norge.

Tabell 5.6 viser sterke utslag for region når det gjelder syn på EU-medlemskap. Oslo er i begge periodene er et klart ja-område, mens nei-andelen øker når man kommer utover landet, med den norsk-norske periferien som den klart mest negative. Dette samsvarer godt med hypotesen om høyest ja-andel i de sentrale områdene. I

1993/1995 er Oslo den eneste regionen med ja-overvekt, men får i 2001/2003 følge av det øvrige østlandsområdet.

Vi ser videre at de regionale motsetningene reduseres betydelig på de 8 årene som skiller de to periodene. I 93/95 er det en forskjell på nesten 71 prosentpoeng mellom Oslo og Nord-Norge, en av de sterkeste motsetningene vi finner i hele materialet. Denne differansen er redusert betydelig til 45 prosentpoeng i 01/03. Skillelinjen for region ser dermed ut til å ha fått redusert betydning i forhold til EU-standpunkt. Ja-siden styrker seg i alle regionene, men økningen er størst i de områdene der nei-siden hele tiden har stått sterkest, og svært svak i det sterkeste ja-området, Oslo. Dette samsvarer godt med det vi har funnet for variablene utdanning og inntekt: Ja-andelen øker mest i tidligere godt etablert nei-land. Størst er endringen i Nord-Norge der nei-overvekten nesten halveres fra 55 til 28 prosentpoeng. Den sterke regionale polariseringen vi fant i perioden rundt folkeavstemningen i 1994 er dermed kraftig redusert. Dette kan ha flere årsaker. En mulighet er at de geografiske skillene trer klarere fram når en EU-debatten settes kraftig på dagsorden, og at de blir tilsvarende svakere når det er lite fokus på og temperatur i EU-debatten. En annen mulighet er at det store fokuset som de siste årene har vært på fiskeriene og markedsadgang til EUs indre marked. Dette kan ha medvirket til mer positiv holdning til EU-medlemskap langs kysten, spesielt i Midt-Norge og i Nord-Norge. For Vestlandet er effekten noe svakere.

En implikasjon av den tredje hovedhypotesen; det at vi kan forvente at periferiene, der nei-siden utgangspunktet sto sterkest, vil utvikle seg svakere i ja-retning enn de mer sentrale områdene, viser seg dermed ikke å holde stikk. Tvert i mot er ja-overgangen sterkere jo lenger ut i periferien vi kommer, mens den er svært svak i det sterkeste ja-området, Oslo. Den svært svake overgangen fra nei til ja i Oslo på bare 1,5 prosentpoeng, mot 17 prosentpoeng for befolkningen samlet, er interessant. Hva kan denne svake overgangen skyldes? En mulighet kan være at med en så klar ja-overvekt som det var allerede i 1993/1995, er det færre nei-velgere igjen å omvende til ja, og de som er igjen kan være spesielt motstandsdyktige.

Når det gjelder størrelsen på gruppene er det bare svært små endringer. Vi finner dermed også for region klart mest støtte for hypotesen om at endringene i ja-retning skyldes endringer i forholdet mellom de ulike skillelinjene og EU-syn.

5.1.7 Bosted og syn på norsk EU-medlemskap

Tabell 5.7 Sammenheng mellom EU-syn og bosted på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.)

Bosted	Balanse			Sammensetning		
	2001/2003	1993/1995	Differanse	2001/2003	1993/1995	Differanse
By	6,4	-9,0	15,4	50,0	50,3	-0,3
Tettsted	-4,2	-14,7	10,5	28,3	26,2	2,1
Land	-18,5	-44,9	26,4	21,7	23,4	-1,7
Differanse/Sum	24,9*	35,9*	-11,0*	100,0	100,0	0,0

*Differansen for balansen gjelder forskjellen mellom byer og landområder.

Tabell 5.7 viser at for sammenhengen mellom bosted og EU-syn fremstår byborgerne på begge tidspunkter som de mest EU-vennlige, fulgt av de som bor i tettsteder og med bosatte i landområdene som klart mest skeptiske til EU. I den første perioden er det klar nei-overvekt for alle tre kategoriene. I landområdene er faktisk overvekten så stor som 45 prosentpoeng, og selv i byene er nei-overvekten 9 prosentpoeng.

I 2001/2003 er derimot byene blitt områder med en klar ja-overvekt, mens nei-overvekten er redusert betydelig for de to andre gruppene. For begge periodene finner vi dermed støtte til hypotesen om at de som bor i byer vil være mer positive til EU-medlemskap enn de som bor i tettsteder som igjen vil være mer positive enn de som bor i landområder.

Differansen for balansen viser at motsetningen mellom de ulike kategoriene er redusert med 11 prosentpoeng. Også her er altså polariseringen blitt mindre. Det ser ut til at vi har fått et lavere konfliktnivå mellom by og land. En reduksjon på 11 prosentpoeng er imidlertid langt mindre enn det vi finner for bla. region, men det var også motsetningene sterkere. Også for bosted er det kategorien med den sterkeste motstanden som får den kraftigste økningen i ja-andel, landområdene. Dette resultatet støtter dermed ikke den tredje hovedhypotesen at ja-økningen vil være sterkest der ja-

siden i utgangspunktet står sterkt. Økningen i ja-andel for landområdene er så sterk som 26,4 prosentpoeng, langt sterkere enn for befolkningen som helhet. For de andre kategoriene er endringen derimot svakere enn gjennomsnittet, spesielt for tettstedene.

Endringene i sammensetning av utvalget er små også for denne variabelen. Riktignok er det blitt noen flere bosatt i tettstedene og noen færre i landdistriktene, men det ser ikke ut til å få nevneverdig effekt på endringene. For byene er det svært svake endringer. Vi kan dermed også her konkludere med at det er hovedhypotesen om endringer i fordelingen av standpunkter innenfor gruppene som får sterkest støtte.

5.1.8 Sektor og syn på norsk EU-medlemskap

Tabell 5.8 Sammenheng mellom EU-syn og sektor på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.)

Sektor	Balanse			Sammensetning		
	2001/2003	1993/1995	Differanse	2001/2003	1993/1995	Differanse
Privat	4,1	-13,2	17,3	46,1	45,7	0,4
Offentlig	-7,4	-25,8	18,4	32,6	31,6	1,0
Andre svar	-4,6	-21,6	17,0	21,4	22,7	-1,3
Differanse/Sum	11,5*	12,6*	-1,1*	100,1	100,0	0,1

*Differansen for balansen gjelder mellom offentlig og privat sektor.

Tabell 5.8 viser klar EU-motstand i både privat og offentlig sektor i den første perioden, med en nei-overvekt på henholdsvis ca 14 og 26 prosentpoeng. I 2001/2003 har vi fått en moderat ja-overvekt i privat sektor på 4 prosentpoeng, mens nei-siden holder stand i offentlig sektor. Gruppen som gir andre svar befinner seg på begge tidspunkter i en mellomposisjon. For begge perioder finner vi støtte for hypotesen om at de som arbeider i privat sektor vil være mer positive til EU enn de som jobber i offentlig sektor.

Differansen for balansen viser bare en svak nedgang i polarisering fra den første til den siste perioden. Det er tilsvarende heller ikke noe klart bilde av hvor overgangen fra nei til ja er sterkest, og vi kan ikke trekke noen klar slutning når det gjelder den

tredje hovedhypotesen. Det er kun en marginalt sterkere overgang for de som arbeider i offentlig sektor.

For gruppestørrelser er det også kun marginale endringer. Både offentlig og privat sektor styrker seg svak på bekostning av gruppen for andre svar. Vi kan dermed også for sektor konkludere med at det er hypotesen om endringer i fordelingen av standpunkter innenfor gruppene som får sterkest støtte.

5.1.9 Næring og syn på norsk EU-medlemskap

Tabell 5.9 Sammenheng mellom EU-syn og næring på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.)

Næring	Balanse			Sammensetning		
	2001/2003	1993/1995	Differanse	2001/2003	1993/1995	Differanse
Tertiærnæringer	2,8	-13,2	16,0	73,0	70,8	2,2
Sekundærnæringer	2,0	-21,8	23,8	22,7	25,6	-2,9
Primærnæringer	-73,9	-68,2	-5,7	4,4	3,7	0,7
Differanse/Sum	76,7*	55,0*	21,7*	100,0	100,0	0,0

*Differansen for balansen gjelder mellom tertiærnæringer og primærnæringer.

Tabell 5.9 viser at det ikke overraskende er blant de som arbeider i primærnæringene vi finner den sterkeste EU-motstanden, med en nei-overvekt på i underkant av 70 prosentpoeng, det sterkeste utslaget for alle de strukturelle variablene i analysen. For 1993/1995 er det nei-overvekt for alle de tre næringsgruppene, med klart høyest nei-andel i jordbruk og skogbruk og med tjenesteytende næringer som de minst negative. I 2001/2003 ser vi noen interessante utviklingstrekk. Mens det gjennomgående har vært en klar overgang fra nei til ja for de fleste grupper, blir de som arbeider i primærnæringene faktisk enda mer negative til EU i siste periode. Nei-overvekten øker med nesten 6 prosentpoeng. Samtidig ser vi at både industri/håndverk og tjenestenæringene har fått en svak ja-overvekt. Det er blant de tidligere klart EU-skeptiske ansatte i sekundærnæringene overgangen fra nei til ja er størst, med nesten 24 prosentpoeng. Funnene gir for begge perioder støtte for hypotesen om at ansatte i tjenesteytende næringer og i industrien har et mer positivt EU-syn enn de som arbeider i de tradisjonelle primærnæringene.

Når vi skal vurdere hovedhypotesen for hvor endringen fra nei til ja er sterkest, finner vi at overgangen er klart sterkest i mellomkategorien sekundærnæringer. For den mest EU-positive kategorien tertiærnæringer er overgangen om lag som for befolkningen som helhet. For primærnæringene har nei-siden faktisk styrket seg i perioden på tross av den overgangen fra nei til ja i perioden på ca 17 prosentpoeng for befolkningen som helhet. Vi finner dermed støtte for den tredje hovedhypotesen.

Vi ser også at polariseringen faktisk har økt fra den første til den siste perioden. Forskjellen i EU-syn mellom primær- og tertiærnæringene er økt med over 20 prosentpoeng. Jordbruk og skogbruk skiller seg enda sterkere ut enn tidligere. Det er mulig vi ville fått et annet bilde hvis fiskeri også hadde vært inkludert i kategorien primærnæringene, men dessverre finnes det ingen slik kategori for fiskeri i datasettet. I og med den debatten som nå går langs kysten om markedsadgang for fiskeriprodukter til EU, kunne vi kanskje registrert en mer positiv holdning til EU blant ansatte i primærnæringene, hvis også fiskerisektoren hadde vært inkludert.

Det er også for variabelen næring relativt små endringer i gruppestørrelse.

Tjenesteytende næringer øker svakt i størrelse på bekostning av industrien. Det ser dermed også her ut til at hypotesen om endringer i standpunkter innenfor gruppene får sterkest støtte.

5.1.10 Stilling og syn på norsk EU-medlemskap

Tabell 5.10 Sammenheng mellom EU-syn og stilling på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.)

Stilling	Balanse			Sammensetning		
	2001/2003	1993/1995	Differanse	2001/2003	1993/1995	Differanse
Høyere stilling	10,9	0,7	10,2	33,8	26,5	7,3
Arbeidere	-11,3	-34,1	22,8	27,1	29,5	-2,4
Elev/student/lærling	-9,5	-15,9	6,4	10,3	12,4	-2,1
Arbeidsledig	-18,5	-29,8	11,3	2,1	3,0	-0,9
Alderspensjonist	-3,1	-14,1	11,0	17,7	15,9	1,8
Trygdet	-1,8	-31,5	29,7	7,9	9,9	-2,0
Gift uten eget arbeid	-17,8	-32,9	15,1	1,2	2,8	-1,6
Differanse/Sum	22,2*	34,8*	-12,6*	100,0	100,0	0,0

*Differansen for balansen gjelder mellom høyere stilling og arbeidere.

Vi ser først på de to hovedkategoriene; de med høyere stillinger og arbeidere. Tabell 5.10 viser at i 1993/1995 er det en klar nei-overvekt blant arbeiderne med 34,1 prosentpoeng, mens det bare er en svært svak ja-overvekt blant dem med høyere stillinger. I 2001/2003 er kategorien for høyere stilling blitt klart for, mens arbeiderne fortsatt holder stand som motstandere. På begge tidspunktene finner vi dermed støtte for hypotesen om at funksjonærer, selvstendige eller ansatte i ledende stillinger vil være mer positive til EU-medlemskap enn arbeidere og ansatte i lavere stillinger.

Det er en overgang fra nei til ja for begge grupper, men økningen i ja-andel er mer enn dobbelt så sterk blant arbeiderne, henholdsvis 10 og nesten 23 prosentpoeng. Vi finner dermed ikke støtte til den tredje hovedhypotesen om sterkest overgang fra nei til ja der tilhengerne har stått sterkest. Tvert i mot er overgangen langt sterkere blant de EU-kritiske arbeiderne, enn blant de mer EU-positive i høyere stillinger. Vi finner også at motsetningen mellom gruppene er redusert med over 12 prosentpoeng i siste i forhold til første perioden.

Når det gjelder sammensetningen av utvalget, ser vi at antallet med høyere stillinger øker klart på bekostning av alle de andre gruppene. I og med at denne økningen er såpass sterk som 7,3 prosentpoeng, foretar vi også her en beregning av hvor mye av

endringen fra nei til ja som skyldes endringer i fordelingen av standpunkter innenfor gruppene og hva som skyldes endringer i gruppestørrelser. Vi finner da at vi ville fått ca 1,7 prosentpoeng lavere endring fra nei til ja med balansen fra 2001/2003 og befolkningen fra 1993/1995. Vi ser dermed at endringer i gruppestørrelser bare står for ca 1,7 prosentpoeng av endringen i ja- retning på ca. 17 prosentpoeng for befolkningen samlet. Dermed kan vi også for stilling konkludere med at hypotesen om endringene i fordelingen av standpunkter innenfor gruppene får sterkest støtte.

Selv om de ikke direkte er omtalt i hypotesene, er det også interessant å vurdere de fem andre kategoriene. Vi ser at EU-motstanden holder seg høy blant elever, studenter og lærlinger. Denne gruppen har den laveste overgangen fra nei til ja med bare litt over 6 prosentpoeng. Dette er betydelig lavere enn de ca 17 prosentpoengene for materialet samlet. Ellers ser vi at de arbeidsledige er en gruppe med klar nei-overvekt, mens overvekten har blitt svak blant alderspensjonister og trygdede. Det er blant de trygdede vi finner den sterkeste overgangen fra nei til ja med nesten 30 prosentpoeng. Gruppen for dem som er gift uten eget arbeid har for begge tidspunkter en høy nei-overvekt. Vi kan trolig forvente av denne gruppen består av en god del middelaldrende og eldre kvinner som kanskje har en tradisjonell verdiorientering og som derfor vil plassere seg klart som motstandere.

5.2 Verdivariabler

Analysene av verdivariablene deles også her mellom først verdiindekser, deretter de tre verdidimensjonene og til slutt kvadrantinnstillingen for de to første dimensjonene.

5.2.1 Verdiindekser

Tabell 5.11 Balanse ja over nei mellom ulike verdier og EU-syn på to tidspunkter. Prosent.

Verdiindekser	2001/2003		1993/1995	
	Ja	Nei	Ja	Nei
Patriotisme – Ikke-patriotisme	-29,7	27,0	-43,2	21,2
Likhet – Ulikhet	-18,9	17,9	-40,1	11,3
Rural – Urban	-24,0	18,4	-38,6	10,2
Industrivekst – Miljøvern	14,2	-21,4	2,2	-37,4
Teknologi – Anti-teknologi	22,7	-18,8	14,2	-36,1
Nyhet – Tradisjon	13,6	-17,5	3,6	-35,9
Puritanisme – Frigjorthet	-21,9	16,2	-33,7	2,3
Risiko – Trygghet	3,2	-10,1	-6,4	-33,6
Religion – Ikke-religion	-19,7	7,5	-33,6	-8,5
Lovrespekt – Lovforakt	-11,4	5,7	-32,1	-5,2
Hedonisme – Nøysomhet	5,7	-17,5	-7,2	-31,3
Forbruk – Sparing	6,7	-15,2	-13,0	-29,7
Offentlig – Privat	-14,2	12,1	-27,1	-0,1
Autoritet – Anti-autoritet	-7,7	1,0	-26,9	-12,0
Intoleranse – Toleranse	-7,2	0,0	-26,2	-9,6
Status – Ikke-status	10,0	-10,9	-9,7	-24,6
Rigiditet – Spontanitet	-8,9	-4,3	-24,4	-15,4
Helse – Anti-helse	-11,5	0,6	-24,2	-15,5
Likestilling – Tradisjonelle kjønnsroller	5,2	-9,4	-11,9	-23,5
Individualitet – Konformitet	-9,5	2,5	-23,0	-21,4
Egoisme – Altruisme	4,7	-7,2	-14,9	-22,8
Fornuft – Følelser	-5,1	2,4	-22,6	-14,0
Selvrealisering – Ikke-selvrealisering	-0,9	-3,0	-16,8	-22,0
Materialisme – Antimaterialisme	1,7	-9,9	-20,9	-21,8
Nærhet – Avstand	-6,5	0,4	-19,4	-19,3

Tabell 5.11 viser de ulike verdiene satt opp som verdipar. Hvert av verdiparene representerer en motsetning mellom verdier, for eksempel mellom patriotisme og ikke-patriotisme. Tabellen er sortert etter de sterkeste nei-overvektene i 1993/1995. Alle tall viser balanse ja over nei for innehaverne av hver av verdiene på de to tidspunktene; den første verdien i venstre kolonne og den andre til høyre for hvert av

tidspunktene. Eksempelvis har personer med verdien patriotisme en nei- overvekt på 43,2-prosentpoeng i 1993/1995, mens personer som har den andre verdien i verdiparet, ikke-patriotisme, har en ja-overvekt på 21,2 prosentpoeng i EU-balanse. De samme tallene for 2001/2003 viser en nei-overvekt for patriotisme på 29,7 prosentpoeng og en ja-overvekt for ikke-patriotisme på 27 prosentpoeng.

I 1993/1995 er det få verdier som kan betegnes som klare ja-verdier, dvs som har en klar ja-overvekt. Ikke- patriotisme, urban, ulikhet og teknologi er de eneste verdiene med en ja-overvekt på ca 10 prosentpoeng eller høyere. Deres motsatser i patriotisme, rural, likhet og anti-teknologi framstår på den annen side som noen av de sterkeste nei-verdiene med en balanse i nei-favør på over 30 prosentpoeng. I denne gruppen finner vi også verdier som puritanisme, miljøvern, religion, tradisjon, lovrespekt, trygghet og nøysomhet.

I 2001/2003 har dette bildet jevnet seg noe ut. Vi finner nå ingen verdier med en overvekt for ja eller nei på over 30 prosentpoeng. Ja-verdiene ikke- patriotisme, urban, ulikhet og teknologi har nå fått følge av frigjorthet, industrivekst, privat, nyhet og status som verdier med en ja-overvekt på 10 prosentpoeng eller høyere. Nei-verdier med samme overvekt er patriotisme, rural, likhet og anti-teknologi, puritanisme, miljøvern, offentlig, religion, tradisjon, lovrespekt, nøysomhet, sparing trygghet, ikke-status og helse. Funnene for disse verdiene samsvarer alle med hypotesene fra kapittel 3.3.3. For de andre verdiene finner vi svakere utslag.

Tabell 5.12 Balanse ja over nei mellom ulike verdier og EU-syn på to tidspunkter. Prosent.

Verdiindekser	2001/2003	1993/1995	Differanse
Patriotisme – Ikke-patriotisme	56,7	64,4	-7,7
Likhet – Ulikhet	36,8	51,4	-14,6
Teknologi – anti-teknologi	41,5	50,3	-8,8
Rural – Urban	42,4	48,8	-6,4
Industrivekst – Miljøvern	35,6	39,6	-4,0
Nyhet – Tradisjon	31,1	39,5	-8,4
Puritanisme – Frigjørlighet	38,1	36,0	2,1
Risiko – Trygghet	13,3	27,2	-13,3
Offentlig – Privat	26,3	27,0	0,7
Lovrespekt – Lovforakt	17,1	26,9	-9,8
Religion – Ikke-religion	27,2	25,1	2,1
Hedonisme – Nøysomhet	23,2	24,1	-0,9
Forbruk – Sparing	21,9	16,7	5,2
Intoleranse – Toleranse	07,2	16,6	-9,4
Status – Ikke-status	20,9	14,9	6,0
Autoritet – Anti-autoritet	08,7	14,9	-6,2
Likestilling – Tradisjonelle kjønnsroller	14,6	11,6	3,0
Rigiditet – Spontanitet	13,2	09,0	-4,2
Helse – Anti-helse	12,1	08,7	3,4
Fornuft – Følelser	07,5	08,6	-1,1
Egoisme – Altruisme	11,9	07,9	4,0
Selvrealisering – Ikke-selvrealisering	02,1	05,2	-3,1
Individualitet – Konformitet	12,0	01,6	10,4
Materialisme – Antimaterialisme	11,8	00,9	10,9
Nærhet – Avstand	06,9	00,1	6,8

I tillegg til å vurdere hvilke verdier som fremstår som de sterkeste ja- og nei-verdiene, er det interessant å vurdere styrken på motsetningene innenfor hvert verdipar. I tabell 5.12 er en slik balanse for hvert av verdiene i verdiparet summert, og det gir balansen ja over nei for verdiparet samlet. Tabellen er sortert etter størrelsen på denne balansen for 1993/1995. Eksempelvis vil verdiparet patriotisme – ikke-patriotisme få en balanse for perioden 1993/1995 som er $43,2 + 21,2 = 64,8$ prosentpoeng. Tilsvarende for den siste perioden blir $29,7 + 27,0 = 56,7$ prosentpoeng.

Vi ser av tabellen at nettopp patriotisme – ikke-patriotisme er det verdiparet som gir den sterkeste verdimotsetningen for verdier og syn på EU-medlemskap, med hele 64,4 prosentpoeng i samlet balanse for 1993/1995. Dette verdiparet har den klart største samlede balansen også for den siste perioden. Verdipar som likhet – ulikhet, teknologi – anti-teknologi, rural – urban, industrivekst – miljøvern, puritanisme –

frigjorthet og nyhet – tradisjon gir også for begge tidspunkter en samlet balanse på over 30 prosentpoeng, og utmerker seg dermed som de sterkeste verdimotsetningene i forhold til EU.

Den høyre kolonnen viser differansen mellom balansene i 2001/2003 og 1993/1995. Positive tall indikerer at avstanden i EU-balanse mellom yttergruppene for motsetningene har økt i perioden, mens negative tall viser at avstanden er redusert. Vi ser for de fleste av verdiene med sterk polarisering i 1993/1995 et klart mønster av at avstanden innenfor verdiparene er redusert i løpet av de 8 årene fram til 2001/2003. Spesielt gjelder dette motsetningene for likhet - ulikhet og for risiko – trygghet. For enkelte verdimotsetninger der EU-syn hadde liten betydning i den første perioden, er motsetningene større i den siste. Dette gjelder blant annet individualitet – konformitet og materialisme – antimaterialisme. Her var imidlertid motsetningene svært svake i 1993/1995.

Tabell 5.13 Typiske ”Ja-verdier” og ”Nei-verdier”.

”Ja-verdier”	”Nei-verdier”
Ikke-patriotisme	Patriotisme
Urban	Rural
Ulikhet	Likhet
Teknologi	Anti-teknologi
Frigjorthet	Puritanisme
Industrivekst	Miljøvern
Privat	Offentlig
Nyhet	Tradisjon
Ikke-religion	Religion
Lovforakt	Lovrespekt
Hedonisme	Nøysomhet
Forbruk	Sparing
Likestilling	Tradisjonelle kjønnsroller
Risiko	Trygghet
Status	Ikke-status

I tabell 5.13 er de 30 verdiene som kan fremstå som typiske verdier for henholdsvis tilhengere og motstandere av EU-medlemskap samlet. Jeg har tatt med de 15 verdiparene der balansen ja over nei for verdiparet samlet på begge tidspunkter er på 10 prosentpoeng eller høyere.

Som for andre variabler er det også her interessant å se på sammensetningen av utvalget, og vurdere hva endringene over tid skyldes. Kan årsakene først og fremst forklares ved endringene i koblingene mellom variabler og skillelinjer, eller ved endringer i gruppestørrelser. Det første illustreres ved balansene som er gjennomgått i tabellene over. For å vurdere endringene i gruppestørrelser har jeg i tabell 5.14 satt opp sammensetningen for en del av verdiene. Jeg har valgt å begrense antallet ved å ta med de samme 30 verdiene som er omtalt i tabell 5.13 over. Det er disse jeg vurderer som de mest interessante verdiene, og som typiske ja og nei-verdier.

Alle verdiene er definert slik at 25 prosent av respondentene innehar verdien regnet i datasettet for 2003. MMI gjennomfører en analyse basert på en korrelasjon mellom verdindeksene for å rangere enhetene innenfor den kategorien der grensen for 25 prosent går, slik at de kan oppnå at nøyaktig 25 prosent tilordnes verdien. Dette innebærer at det for datasettet 2001/2003 vil være relativt små avvik fra denne normalen på 25 prosent, mens vi for 1993/1995 vil kunne forvente større avvik. Det viktige her er imidlertid først og fremst forskjellen mellom de to periodene og hvordan dette forholdet har utviklet seg.

Tabell 5.14 Sammensetning av utvalg for ulike verdier og EU-syn på to tidspunkter. Prosent.

Verdiindekser	2001/2003	1993/1995	Differanse
Patriotisme	24,3	32,3	-8,0
Ikke-patriotisme	25,9	17,9	8,0
Likhet	22,2	20,0	2,2
Ulikhet	27,7	27,3	0,4
Rural	24,7	31,7	-7,0
Urban	24,2	19,0	5,2
Industrivekst	23,6	18,6	5,0
Miljøvern	26,0	26,5	-0,5
Nyhet	26,1	28,3	-2,2
Tradisjon	24,0	23,3	0,7
Teknologi	24,9	15,4	9,5
Anti-teknologi	26,5	39,8	-13,3
Puritanisme	25,9	37,7	-11,8
Frigjorthet	25,5	17,1	8,4
Risiko	25,4	29,6	-4,2
Trygghet	25,5	22,5	3,0
Lovrespekt	24,0	27,0	-3,0
Lovforakt	25,6	23,9	1,7
Religion	25,3	24,4	0,9
Ikke-religion	23,8	27,5	-3,7
Hedonisme	25,5	22,0	3,5
Nøysomhet	24,2	27,6	-3,4
Forbruk	25,4	22,6	2,8
Sparing	25,2	30,5	-5,3
Privat	20,5	17,7	2,8
Offentlig	30,7	30,3	0,4
Status	25,9	26,9	-1,0
Ikke-status	24,3	21,7	2,6
Likestilling	24,3	20,3	4,0
Tradisjonelle kjønnsroller	26,2	31,3	-5,1

Tabell 5.14 viser sammensetningen for de to periodene for hver av de 30 verdiene med størst samlet balanse. Venstre kolonne viser hvor stor prosentandel som har denne verdien i 2001/2003, mens kolonnen i midten viser hvor mange prosent som har verdien i 1993/1995. Den høyre kolonnen viser differansen mellom prosentandelene på de to tidspunktene.

Vi vil ut fra at hele datamaterialet har en høyere ja-andel i 2001/2003 sammenliknet med 1993/1995 forvente at det er ”ja-verdiene” som har styrket seg på bekostning av ”nei-verdiene”. Dette er også det hovedbildet vi finner i tabell 5.14. De sterkeste utslagene finner vi for typiske nei-verdier som patriotisme, rural, anti-teknologi, puritanisme. Disse verdiene svekkes betydelig, mens ja-verdiene ikke-patriotisme,

urban, industrivekst, teknologi og frigjorthet styrkes nesten tilsvarende. Det er i stor grad for de verdiene som har store utslag på balansen ja over nei i forhold til EU-syn, at det også er det største endringene i gruppestørrelse. Enkelte av endringene i gruppestørrelse er også betydelige. Det er imidlertid noen få unntak fra dette hovedbildet. De fire ”ja-verdiene” nyhet, risiko, ikke-religiøs og status går faktisk tilbake i forhold til sine verdimotsetninger på nei-siden.

Også for verdivariablene vil det være interessant å beregne hvor stor andel av overgangen fra nei til ja som skyldes endringer i fordelingen av standpunkter innenfor gruppene, og hvor mye som skyldes endringer i gruppestørrelse. Dette gjøres på samme måte som tidligere. Vi velger først å vurdere det verdiparet som på begge tidspunkter har den sterkeste forskjellen i balansene ja over nei, verdiparet patriotisme – ikke-patriotisme. Tabell 5.12 viser at denne forskjellen er på henholdsvis 56,7 prosentpoeng i 2001/2003 og 64,4 prosentpoeng i 1993/1995. Endringer i gruppestørrelser står her for ca 4,5 prosentpoeng av den samlede endringen i ja- retning. Vi ser så på det verdiparet som har den største endringen over tid i balansen ja over nei. Differansekolonnen i tabell 5.12 viser at dette er verdiparet likhet – ulikhet med en differanse på 14,6 prosentpoeng. Endringer i gruppestørrelser står her imidlertid bare for ca 0,4 prosentpoeng av den samlede endringen i ja- retning. Til slutt vurderer vi verdiparet med størst endring i sammensetning av utvalget over tid. Tabell 5.14 viser at dette er verdiparet teknologi – anti-teknologi. Her står endringer i gruppestørrelser for ca 4,7 prosentpoeng av den samlede endringen i ja- retning, det sterkeste utslaget for verdiindeksene. Dette er også sterkere enn det vi finner for de strukturelle variablene. Samlet kan vi med andre ord finne relativt sterke utslag for endringer i gruppestørrelser for enkelte av verdivariablene, men også her ser det ut til at det er endringene i fordelingen av standpunkter innenfor gruppene som får sterkest utslag.

5.2.2 Verdidimensjoner

Tabell 5.15 Sammenheng mellom Tradisjonell/Moderne verdidimensjon og EU-syn på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.)

Dimensjon 1	Balanse			Sammensetning		
	2001/2003	1993/1995	Differanse	2001/2003	1993/1995	Differanse
Moderne	11,9	0,9	11,0	34,2	29,6	4,6
Mellomgruppe	2,0	-17,7	19,7	30,5	27,6	2,9
Tradisjonell	-18,9	-33,3	14,4	35,4	42,8	-7,4
Differanse/Sum	30,8*	34,2*	-3,4*	100,0	100,0	0,0

*Differansen for balansen gjelder mellom moderne og tradisjonell verdiorientering.

Tabell 5.15 viser at det for tradisjonell verdiorientering i 1993/1995 er en nei-overvekt på 34,2 prosentpoeng og at det er en klar sammenheng mellom å ha en tradisjonell verdiorientering og være negativ til EU-medlemskap. Mellomgruppen har også en klar nei-overvekt på nesten 18 prosentpoeng. For moderne verdiorientering er det kun en svært svak ja-overvekt.

I 2001/2003 har begge dimensjoner og mellomgruppen endret seg i ja-retning.

Tradisjonell verdiorientering har fortsatt en klar nei-overvekt, men den er nesten halvert siden første periode. For moderne verdiorientering har det nå blitt en klar ja-overvekt på nærmere 12 prosentpoeng. Mellomgruppen har gått fra en klar nei- til en svak ja-overvekt. Hypotesen om at personer med en moderne verdiorientering vil være mer positive til EU-medlemskap enn de med en tradisjonell verdiorientering får dermed støtte for begge periodene.

Motsetningene mellom moderne og tradisjonell verdiorientering er noe redusert fra første til siste periode, men endringen er relativt svak, 3,4 prosentpoeng. Alle tre gruppene endrer seg klart i ja-retning i perioden, med sterkest effekt for mellomgruppen og minst endring for de med moderne verdiorientering. Vi finner dermed ikke støtte for den tredje hovedhypotesen som sier at det vil være sterkest overgang fra nei til ja der ja-siden har stått sterkest.

For gruppestørrelser ser vi at gruppene med moderne verdiorientering og mellomgruppen øker i størrelse, mens antall med tradisjonell orientering reduseres. I

og med at endringene i gruppestørrelser er relativt store, blant annet finner vi en reduksjon i gruppen med tradisjonell verdiorientering med 7,4 prosentpoeng, foretar vi også her en beregning av hvor mye av endringen fra nei til ja som skyldes endringer i fordelingen av standpunkter innenfor gruppene og hvor mye som skyldes endringer i gruppestørrelser. Vi finner at vi ville fått 1,7 prosentpoeng lavere endring fra nei til ja med balansen fra 2001/2003 og befolkningen fra 1993/1995. Vi ser dermed at for moderne/tradisjonell verdiorientering står endringer i gruppestørrelser bare for 1,7 prosentpoeng av endringen i ja- retning på 17 prosentpoeng for befolkningen totalt. Dermed kan vi også for denne variabelen konkludere med at hypotesen om endringene i fordelingen av standpunkter innenfor gruppene får sterkest støtte.

Tabell 5.16 Sammenheng mellom Materialistisk/Idealistisk verdidimensjon og EU-syn på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.)

Dimensjon 2	Balanse			Sammensetning		
	2001/2003	1993/1995	Differanse	2001/2003	1993/1995	Differanse
Materialistisk	6,9	-19,2	26,1	31,2	27,4	3,8
Mellomgruppe	-1,1	-12,3	10,2	34,5	33,7	0,8
Idealistisk	-11,2	-24,4	13,2	34,2	38,9	-4,7
Differanse/Sum	18,1*	5,2*	12,9*	99,9	100,0	-0,1

*Differansen for balansen gjelder mellom idealistisk og materialistisk verdiorientering.

Tabell 5.16 viser et interessant bilde for perioden 1993/1995. Det er nei-overvekt for alle tre kategoriene, men det er faktisk i mellomgruppen at EU-motstanden er klart svakest. Den sterkeste nei-overvekten finner vi ikke overraskende blant idealistene med en nei-overvekt på over 24 prosentpoeng. Vi ser at forskjellen til materialistene ikke er mer enn litt over 5 prosentpoeng. Det ser dermed ut til at motsetningen mellom idealister og materialister ikke har spilt så stor rolle for å forklare forskjeller i EU-syn i den første perioden rundt 1994.

For perioden 2001/2003 trer det fram et klarere mønster. Differansen mellom idealister og materialister er økt til 18 prosentpoeng og vi har dermed fått en betydelig klarere motsetning mellom de to gruppene. Idealistene har fortsatt en klar nei-overvekt selv om den er mer enn halvert fra første periode. Mellomgruppen har

fortsatt en liten nei-overvekt, men det er svært svak. Det er også i denne gruppen endringene er svakest. Det kan trolig ha sammenheng med at det var her tilhengerne sto sterkest i den første perioden. Det er for materialistene vi finner de klart største endringene. Fra en sterkt nei-overvekt på nesten 20 prosentpoeng, har denne gruppen gått over til en relativt klar overvekt for ja. Endringen er ca. 26 prosentpoeng, noe som er klart større enn det snittet på ca 17 prosentpoeng vi finner for befolkningen samlet. For begge periodene finner vi støtte for hypotesen om at de som har en materialistisk verdiorientering vil være mer positive til EU-medlemskap enn de mer idealistiske. Vi finner samtidig støtte også for den tredje hovedhypotesen. Det er sterkest overgang fra nei til ja i den klareste ja-gruppen, blant materialistene.

For gruppestørrelser så vi i tabell 5.15 at moderne verdiorientering styrket seg på bekostning av tradisjonell. Tabell 5.16 viser at det er en viss styrking av materialisme på bekostning av idealisme. Effektene er ikke sterkere enn rundt 4-5 prosentpoeng, men de trekker i samme retning som endringene i balansen, og begge bidrar til at ja-siden styrker sin stilling. Det ser dermed også her ut til at vi får støtte til begge hypotesene. Det er imidlertid svakere endringer i gruppestørrelser her enn for dimensjon 1 som bare forklarte en liten andel av endringene fra nei til ja. Vi kan dermed konkludere med at også for dimensjon 2 har endringene i fordelingen av standpunkter innenfor gruppene sterkest effekt.

Tabell 5.17 Sammenheng mellom Venstreorientert/Radikal og Høyreorientert/Konservativ verdidimensjon og EU-syn på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.)

Dimensjon 3	Balanse			Sammensetning		
	2001/2003	1993/1995	Differanse	2001/2003	1993/1995	Differanse
Høyreorientert	3,7	-10,5	14,2	36,1	41,7	-5,6
Mellomgruppe	0,3	-18,1	18,4	32,6	31,9	0,7
Venstreorientert	-11,0	-23,2	12,2	31,3	26,4	4,9
Differanse/Sum	14,7*	12,7*	2,0*	100,0	100,0	0,0

*Differansen for balansen gjelder mellom høyreorientert og venstreorientert verdiorientering.

Tabell 5.17 viser en klar nei-overvekt for alle tre gruppene i 1993/1995. Det er blant de venstreorienterte vi finner den sterkeste motstanden, mens de høyreorienterte er

minst negative til EU. Differansen for balansen er nærmere 13 prosent. Denne dimensjonen plasserer seg dermed for 1993/1995 i en mellomstilling når det gjelder polarisering i forhold til EU. Det er klart mindre motsetninger enn for moderne - tradisjonell, men den gir samtidig sterkere utslag enn for materialistisk-idealistisk.

I 2001/2003 endrer også her alle grupper seg i ja-retning. De radikale er fortsatt en klar gruppe av motstandere, mellomgruppen er uklar med en svært svak ja-overvekt, mens de konservative har fått en moderat ja-overvekt på nærmere 4 prosentpoeng. Differansen mellom de to gruppene har også økt svakt med 2 prosentpoeng fra den første perioden. For begge perioder er hypotesen om at personer med en høyreorientert/konservativ verdiorientering vil være mer positive til EU-medlemskap enn de med en venstreorientert/radikal verdiorientering styrket.

Når vi ser på differanser for de to tidsperiodene, finner vi at det er for mellomgruppen at endringen i ja-retning er størst, med over 18 prosentpoeng. Vi finner også at det er i den mest negative gruppen, de venstreorienterte, at overgangen fra nei til ja er lavest, men forskjellen er liten til overgangen blant de høyreorienterte. Dette resultatet gir dermed bare begrenset støtte til den tredje hovedhypotesen. Overgangen er sterkest i mellomgruppen, og bare svakt sterkere i den høyreorienterte tilhengergruppen enn blant de venstreorienterte motstanderne.

Når det gjelder endringer i gruppestørrelse, får vi litt uventede resultater. For de to andre dimensjonene, er det "ja-gruppene" moderne og materialistisk som har økt i antall på bekostning av "nei-gruppene" tradisjonell og idealistisk. Her ser vi derimot at det er motstanderkategorien radikal som styrker sin stilling på bekostning av den konservative tilhengergruppen. I dette tilfellet er det dermed også både effekter av endringer i gruppestørrelser og i balansen, men her virker de i motsatt retning. Det er en endring i ja-retning for alle grupper, men den er svakest for motstandergruppen og det er denne som øker i størrelse. Her som for de andre variablene vi har vurdert, er endringene i gruppestørrelse så begrenset at det er hypotesen om endringer i fordelingen av standpunkter innenfor gruppene som får sterkest støtte.

5.2.3 Kvadrantindelingen for dimensjonene 1 og 2

Tabell 5.18 Sammenheng mellom kvadranten for dimensjonene 1 og 2 og EU-syn på to tidspunkter. (Balanse ja over nei og sammensetning av utvalget. Prosent.)

Kvadrantinndeling	Balanse			Sammensetning		
	2001/2003	1993/1995	Differanse	2001/2003	1993/1995	Differanse
Moderne materialister	11,0	0,9	10,1	25,9	19,9	6,0
Moderne idealister	6,2	-8,7	14,9	24,6	24,5	0,1
Tradisjonelle materialister	-2,4	-26,1	23,7	23,7	25,2	-1,5
Tradisjonelle idealister	-22,6	-34,1	11,5	25,7	30,4	-4,7
Differanse/Sum	33,6*	36,0*	-1,4*	99,9	100,0	-0,1

*Differansen for balansen gjelder mellom moderne materialister og tradisjonelle idealister.

Tabell 5.18 viser at moderne materialister på begge tidspunkter er de mest positive til EU, fulgt av moderne idealister og tradisjonelle materialister, mens tradisjonelle idealister er mest skeptiske. Dette funnet samsvarer med det vi kunne forvente ut fra hypotesen for kvadrantinndelingen for de to første dimensjonene.

I 1993/1995 er det en klar nei-overvekt for alle kategoriene unntatt moderne materialister som har en svært svak ja-overvekt. Differansen mellom balansene til de to gruppene med sterkest utslag, moderne materialister og tradisjonelle idealister, er på 36 prosentpoeng, og viser klare motsetninger mellom gruppene når det gjelder syn på EU. I 2001/2003 er denne motsetningen bare svakt redusert. Innenfor alle de fire segmentene er det en sterkt økning i antall som er positive til EU. Begge de to moderne segmentene er nå tilhengere, mens det bare er en svak nei-overvekt blant tradisjonelle materialister. Blant de tradisjonelle idealistene holder imidlertid nei-siden klart stand.

Når vi ser på endringene i balansen over tid, viser det seg at det er i de to "fløygruppene" moderne materialister og tradisjonelle idealister at overgangen fra nei til ja er svakest. Den klart sterkeste økningen finner vi for de tradisjonelle materialistene, med en overgang fra nei til ja på nesten 24 prosentpoeng. Vi finner bare små tegn til samspill i den første perioden. I 1993/1995 er det om lag like stor differanse mellom moderne og tradisjonell verdiorientering både på materialistisk og idealistisk side med henholdsvis 27 og 25,4 prosentpoeng. Forskjellen mellom

materialistisk og idealistisk verdiorientering var på samme måte liten. 9,6 prosentpoeng for de moderne og 8 prosentpoeng for de tradisjonelle. Samspill utgjør bare 1,6 prosentpoeng. For tidspunktet 2001/2003 ser vi derimot klart at det er samspill mellom de to dimensjonene, noe som først og fremst ser ut til å ha sammenheng med den sterke overgangen fra nei til ja for tradisjonelle materialister. Nå er forskjellen mellom moderne og tradisjonell verdiorientering 28,8 prosentpoeng for idealistene, mens den bare er 13,4 prosentpoeng for materialistene. Forskjellen mellom materialisme og idealisme er samtidig 20,2 prosentpoeng for de tradisjonelle og bare 4,8 prosentpoeng for de moderne. Samspill utgjør nå 15,6 prosentpoeng.

Overgangen fra nei til ja er om lag like stor for de to gruppene moderne materialister og tradisjonelle idealister. Vi får dermed ikke noe klart bilde for den tredje hovedhypotesen om sterkest overgang fra nei til ja.

For endringer i gruppestørrelser ser vi at ja-gruppen moderne materialister styrker seg på bekostning av nei-gruppen tradisjonelle idealister. Vi foretar også her en beregning av hvor mye av endringen fra nei til ja som skyldes endringer i fordelingen av standpunkter innenfor gruppene og hvor mye som skyldes endringer i gruppestørrelser. Vi finner at vi ville fått ca 1,7 prosentpoeng lavere endring fra nei til ja med balansen fra 2001/2003 og befolkningsfordelingen fra 1993/1995. Vi ser dermed at også for kvadrantinndelingen står endringer i gruppestørrelser bare for en liten andel av den endringen i ja- retning for befolkningen totalt, tilsvarende det vi har funnet tidligere i oppgaven. Dermed kan vi også for denne variabelen konkludere med at det er hypotesen om endringene i fordelingen av standpunkter innenfor gruppene som får sterkest støtte.

Det er interessant å observere at det først og fremst er de moderne materialistene som øker i antall. Dette funnet samsvarer ikke med det Ronald Inglehart forutsier i sin postmaterialismeteorologi, at andelen postmaterialister (tilnærmet moderne idealister) i befolkningen vil øke på bekostning av andelen materialister. I stedet for en overgang fra tradisjonelle materialister til postmaterialister, ser vi en overgang fra tradisjonelle idealister til moderne materialister.

6. Konklusjoner

Konklusjonskapitlet vil først ta for seg de ulike hypotesene for henholdsvis strukturelle og verdimessige variabler. Deretter vil jeg se på de to ulike hovedhypotesene for endringer over tid, og hypotesen for hvor de største endringene fra nei til ja har forekommet. Til slutt vil jeg vurdere om disse funnene kan fortelle oss noe om hva som kan skje i en eventuell ny folkeavstemning om norsk EU-medlemskap.

6.1 Vurdering av hypotesene

I kapittel 3.3 utformes det hypoteser for de ulike strukturelle og verdimessige variablene i oppgaven. Det viser seg i analysen i kapittel 5 at alle de strukturelle hypotesene får støtte i minst en av periodene. For disse variablene finner vi at menn er mer positive enn kvinner, de middelaldrende mer enn de eldste og spesielt de yngste, de med høyere utdanning mer enn dem med lav, de med høy inntekt mer enn dem med lave inntekter, de som bor i sentrale strøk mer enn dem som bor utover i distriktene, de som bo i byer og tettsteder mer enn de som bor i landområdene, ansatte i privat sektor mer enn dem i offentlig sektor, de som arbeider i tjenesteytende næringer og industri mer enn landbruk og ansatte i ledende stillinger mer enn dem som er ansatt i lavere stillinger. For alle variabler unntatt alder finner vi støtte for hypotesene i begge tidsperioder. For alder er faktisk de eldste de mest positive i 1993/1995, men dette endrer seg til de middelaldrende i siste periode. De yngste er hele tiden de mest negative.

For verdiene finner vi i all hovedsak støtte for hypotesene slik de er formulert i kapittel 3.3.3. Det er imidlertid enkelte resultater som avviker fra det vi forutsatte. Verdien fornuft viser seg å være en sterkere nei-verdi enn følelser for begge perioder. Det samme gjelder for verdien autoritet i forhold til anti-autoritet og for individualitet i forhold til konformitet, men for sistnevnte verdipar er forskjellen liten for den første

perioden. Disse resultatene viser det motsatte av det vi antok i hypotesene. I 1993/1995 er i tillegg utslagene for materialisme - antimaterialisme og nærhet – avstand svake. For 2001/2003 finner vi bare svakt utslag for selvrealisering – ikke-selvrealisering. For disse verdiene er det derfor vanskelig å trekke noe klar konklusjon.

For verdidimensjonene finner vi de mest EU-positive blant de moderne, de materialistiske og de høyreorienterte/konservative for begge perioder, mens det for kvadrantinndelingen er de moderne materialistene som er mest positive og tradisjonelle idealister de mest negative på begge tidspunkter. Alle resultater er her i samsvar med hypotesene. Samlet sett får vi altså støtte for hypotesene for de aller fleste av variablene.

6.2 Årsaker til endring

6.2.1 Endringer i gruppestørrelser eller endringer innenfor gruppene?

Oppgavens to første hovedhypoteser ble beskrevet i problemstillingen i kapittel 1.2 og utviklet under utformingen av hypotesene i kapittel 3.3.1. De kan betraktes både som alternative og som supplerende til hverandre. Den første forklaringen er at høyere ja-andel i 2001/2003 i forhold til 1993/1995 skyldes endringer i gruppestørrelser. Den andre hovedforklaringen er at høyere ja-andel i 2001/2003 i forhold til 1993/1995 skyldes at det har skjedd endringer i koblingene mellom de ulike skillelinjene og syn på EU-medlemskap, eller sagt på en annen måte; at fordelingen av standpunkter innenfor gruppene er endret.

For de aller fleste variablene finner vi at det er effekter av både endringer i fordelingen av standpunkter innenfor gruppene og for endringer i gruppestørrelser. For kjønn er imidlertid endringer i gruppestørrelser nærmest ikke er tilstede. Dette er også å forvente i og med andelen menn og kvinner holder seg relativt konstant over

tid, og i tillegg er veiet til å være om lag konstant i datasettene. Men også for variablene region, bosted og sektor finner vi svært svake effekter av endringer i gruppestørrelser, rundt 2 prosentpoeng eller lavere. For inntekt kan vi ikke beregne hvilken effekt som er sterkest fordi kategoriene er ulike for de ulike datasettene.

Den sterkeste effekten fra endringer i gruppestørrelse finner vi for enkelte av verdiindeksene. Her har det verdiparet med sterkest utslag for endringer i gruppestørrelse, teknologi – anti-teknologi, en effekt av endringer i gruppestørrelse på ca 4,7 prosentpoeng. Den sterkeste effekten for de strukturelle variablene finner vi for utdanning. Her øker andelen med universitetsnivå med over 12 prosentpoeng, mens andelen som bare har folkeskole, ungdomsskole eller realskole reduseres med nesten 14 prosentpoeng. Effekten av denne endringen i befolknings sammensetning på EU-balansen utgjør imidlertid heller ikke mer enn i overkant av 3 prosentpoeng av endringen fra nei til ja på 17 prosentpoeng for befolkningen totalt.

Samlet sett kan vi dermed konkludere med at det er effekter av både endringer i gruppestørrelser og av endringer i fordelingen av standpunkter innenfor gruppene for tilnærmet alle variablene vi kan måle. Det er samtidig klart at det er den andre hovedhypotesen om at endringer i holdningen til EU fra 193/1995 til 2001/2003 skyldes at fordelingen av standpunkter innenfor gruppene er endret, som får klart sterkest støtte. Vi ser også at for nesten alle variablene trekker effektene av endringer i gruppestørrelsen og i koblinger/standpunkter i samme retning. Eksempelvis blir de middelaldrende både mer for EU i perioden og det blir flere av dem. Det er imidlertid ett unntak fra denne trenden. Det er de høyreorienterte/konservative som er klart mest for EU, men det er gruppen venstreorienterte/radikale som øker i antall.

6.2.2 Hvor er overgangen fra nei til ja sterkest?

Den tredje hovedhypotesen tok utgangspunkt i antakelsen om at det vil være en sterkere overgang fra nei til ja i de grupper der EU-tilhengerne i utgangspunktet står sterkt. Her gir analysene i kapittel 5 et blandet resultat. For noen variabler får hypotesen støtte. Dette gjelder for menn, ansatte i tjenesteytende næringer og for

materialistene. For de høyreorienterte/konservative er det også støtte til hypotesen, men forskjellen til de venstreorienterte/radikale er liten. For næring finner vi for øvrig det spesielle resultatet at nei-overvekten faktisk øker for primærnæringene fra 1993/1995 til 2001/2005, selv om endringen i ja-retning for hele befolkningen er klar.

For en del andre variabler er resultatet det motsatte, og hypotesen får ikke støtte. Her er det i de sterkeste motstandergruppene at overgangen fra nei til ja er sterkest. Dette gjelder for dem med lavest utdanning, for dem med bosted i regionen Nord-Norge og i landområdene, blant arbeiderne og blant dem med tradisjonell verdiorientering.

For en tredje gruppe variabler finner vi ikke klare resultater. Det gjelder for alder, sektor og for segmentene i kvadrantinndelingen. For inntekt kan vi heller ikke her foreta beregninger på grunn av ulik inndeling på kategoriene. For verdidimensjonene moderne – tradisjonell og høyre – venstreorientert er det for øvrig i mellomgruppene vi finner den sterkeste utviklingen i ja-retning. De tradisjonelle har en noe sterkere overgang til ja enn de moderne, mens tilfellet er motsatt for høyre – venstreorientering der ja-siden øker noe sterkere blant de høyreorienterte. For kvadrantinndelingen er det også sterkest endring i ja-retning for en av mellomgruppene, de tradisjonelle materialistene. Mellom ”fløygruppene” moderne materialister og tradisjonelle idealister er overgangen om lag den samme.

Samlet sett kan vi dermed ikke trekke noen klar konklusjon om at overgangen fra nei til ja er sterkere der EU-tilhengerne i utgangspunktet står sterkt. Analysene gir et høyst sammensatt resultat.

6.3 Vil det bli ja-flertall neste gang?

Helt til slutt kan vi kanskje driste oss til å vurdere om resultatene fra analysene i oppgaven kan si noe om hvordan det er sannsynlig at den norske befolkningen vil stille seg i en eventuell ny EU-avstemning. Det er ikke enkelt å gi et godt svar på et slikt spørsmål. Det er viktig å huske at dataene fra den første perioden vi undersøker er satt sammen av to undersøkelser fra henholdsvis 1993 og 1995. I begge disse årene var det langt større EU-motstand enn under selve folkeavstemningen i 1994. Det at

ja- andelen har økt med rundt 17 prosentpoeng for befolkningen totalt mellom de to periodene, kan dermed ikke betraktes som noe varsel om at vi deterministisk går mot et ja. Dataene fra den siste perioden der 2001 og 2003 er satt sammen, har faktisk om lag dem samme nei-overvekten som det var ved folkeavstemningen i 1994.

Vi må derfor fokusere på de trendene vi eventuelt kan fange opp fra analysene. Skjer det viktige overganger som kan endre styrkeforholdet mellom ja og nei? Det *kan* være visse trekk som tyder på at ”ja-gruppene” styrker sin stilling. Som vi fant i kapittel 6.2.1 trekker effektene av endringer i gruppestørrelsen og i koblinger/fordelingen av standpunkter i stor grad i samme retning. Eksempelvis blir som nevnt de middelaldrende både mer for EU i perioden og det blir flere av dem. For verdiene øker balansen i ja-favør fra første til andre periode, samtidig som flere slutter opp om disse ja-verdiene. Samtidig ser vi også for en del variabler en sterkere overgang fra nei til ja der nei-siden tidligere har hatt et sterkt grep. Blant annet er overgangen i ja-retning sterkest i Nord-Norge med 27 prosentpoeng, og effekten blant dem som bor i landområdene er nesten like sterk.

Det er imidlertid også resultater som kan trekke i motsatt retning. For flere av variablene svekkes ja-siden relativt sett. Eksempelvis har gruppen med universitetsutdanning økt sterkt, men overgangen fra nei til ja i denne gruppen er bare 11,5 prosentpoeng. Samtidig ser vi at de unge fortsatt har en klart overvekt mot EU, mens primærnæringene går motsatt vei av resten av materialet og faktisk styrker sin motstand mot medlemskap.

Det er derfor effekter som trekker i begge retninger, og det er vanskelig å trekke en klar konklusjon. Det er i tillegg en rekke andre både innenrikspolitiske og utenrikspolitiske forhold som spiller inn på EU-spørsmålet av mer kortsiktig karakter, og som kan ha langt større betydning i en eventuell kommende folkeavstemning enn de mer langsiktige strukturelle og verdimeslige trendene som denne oppgaven tar for seg.

Litteratur

- Asbjørnsen, Nils (1993): "EF og partienes velgeroppslutning" i Nils Asbjørnsen og Gunnar Vogt (red): *EF, Norge og 1990-årene. Seks artikler om EF-sakens betydning i norsk politikk*. Oslo: Forskningsrapport / Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap; 02/93.
- Bartolini, Stefano og Peter Mair (1990): *Identity, Competition and Electoral Availability*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bjørklund, Tor (1982): *Mot strømmen. Kampen mot EF 1961-1972*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bjørklund, Tor (1993): "Sentrum mot periferi. Norsk EF-strid belyst ut fra ulike sentrum-periferi modeller" i Nils Asbjørnsen og Gunnar Vogt (red): *EF, Norge og 1990-årene. Seks artikler om EF-sakens betydning i norsk politikk*. Oslo: Forskningsrapport / Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap; 02/93.
- Bjørklund, Tor og Ottar Hellevik (1993): "Et valg i EF-stridens tegn", *Tidsskrift for samfunnsforskning* 34:433-458.
- Galtung, Johan (1964): Foreign Policy Opinion as a Function of Social Position. *Journal of Peace Research* 1:206-231.
- Gleditsch, Nils Petter og Ottar Hellevik (1977): *Kampen om EF*. Oslo: Pax
- Hellevik, Ottar (1991): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hellevik, Ottar (1993): "Kulturelle skillelinjer i dagens samfunn. Et innlegg i postmaterialismedebatten", *Sosiologisk tidsskrift* 1:25-50
- Hellevik, Ottar (1996): *Nordmenn og det gode liv. Norsk monitor 1985 – 1995*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Hellevik, Ottar (1999): "Verdier versus sosiale kjennetegn. Svar til Christer Thrane.", *Sosiologisk tidsskrift* 2:133-146
- Hellevik, Ottar (2001a): "Velstadsvekst og verdiutvikling", kap 8 i Harald Baldersheim, Bernt Hagtvvet og Knut Heidar (red.): *Statsvitenskaplig utsyn. Politiske tema og tenkemåter i en oppbruddstid*. Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Hellevik, Ottar (2001b): "Er noen gode liv bedre enn andre?" s. 19-40 i Mons Oppedal (red.): *Marked, velferd og det gode liv. Jubileumstidsskrift for Avdeling for økonomi-, kommunal- og sosialfag (ØKS)*. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Hellevik, Ottar (2002): "Forskning på verdier. Eksempler fra kvantitativ samfunnsforskning" s 11 – 31 i Kai Ingolf Johannessen og Ulla Schmidt (red.): *Verdier – flerfaglige perspektiver. Rapportserie fra Stiftelsen Kirkeforskning*. TApir akademisk forlag.

-
- Hellevik, Ottar (2003): "Kvantitativ analyse: Statistisk raffinement versus mening" *Sosiologisk tidsskrift*. 11,54-74.
- Inglehart, Ronald (1977): *The Silent Revolution – Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press
- Inglehart, Ronald (1982): "Changing Values in Japan and the West" i *Comparative Political Studies*.14:445-480.
- Inglehart, Ronald (1984): "The Changing Structure of Political Cleavages in Western Societies" Kap. 2 i Russel J. Dalton, Scott Flanagan og Paul Allan Beck (red.): *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies*. Princeton, NY: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald (1990): *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press
- Jenssen, Anders Todal (1993): *Verdivalg. Ny massepolitikk i Norge*. Oslo: ad Notam Gyldendal
- Jenssen, Anders Todal (1995): "Hva gjorde EU-striden med det ideologiske landskapet i Norge?". *Sosiologisk tidsskrift* 3: 213-229.
- Jenssen, Anders Todal (1997): *EU-saken i norsk politikk 1972-1997 og i framtida*. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet, NTNU, Institutt for sosiologi og statsvitenskap.
- Jenssen, Anders Todal og Åse Bratterud (1997): "Kvinnenes "nei" til EU. Da den lille forskjellen fikk stor betydning". *Tidsskrift for samfunnsforskning* 3: 358-388.
- Jenssen, Anders Todal og Ola Listhaug (1988): "Postmaterialisme og valg i Norge", *Norsk statsvitenskaplig tidsskrift* 2: 153-171
- Jenssen, Anders Todal, Ola Listhaug og Per Arnt Pettersen (1995): "Betydningen av gamle og nye skiller", kap. 7 i Anders Todal Jenssen og Henry Valen (red.): *Brussel midt i mot*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Knutsen, Oddbjørn (1983): "Postmaterialisme, middelklassen og elitegrupper i Norge", *Tidsskrift for samfunnsforskning* 24: 123-154.
- Knutsen, Oddbjørn (1985): "*Politiske verdier, konfliktlinjer og ideologi – Den norske politiske kulturen i komparativt perspektiv*", Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap. Doktorgradsavhandling.
- Knutsen, Oddbjørn (1988): "Partipolitiske skillelinjer i avanserte industrisamfunn", *Tidsskrift for samfunnsforskning*: 155-175.
- Krogstad, T (1996): *EU-kamp og "Sentrum/periferimotsetningen. En begrepsanalyse og en empirisk analyse*. Arbeidsnotat nr. 15. Folkeavstemningsprosjektet. Trondheim: Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU.

-
- Lane, Jan-Erik og Svante O. Ersson (1987): *Politics and Society in Western Europe*. London: Sage
- Lipset, Seymour M. og Stein Rokkan (1967): *Party Systems and Voter Alignments*. New York: The Free Press
- Martinussen, Willy (1975): "Politiske skillelinjer og norsk deltakelse" I N. R. Ramsøy og M. Vaa (red): *Det norske samfunn*, bind 2; Oslo: Gyldendal
- Pettersen, Per Arnt, Anders Todal Jenssen og Ola Listhaug (1996): The 1994 EU Referendum in Norway: Continuity and Change. *Scandinavian Political Studies*, Vol. 19 – No. 3: 257-281.
- Pettersen, Per Arnt og Henry Valen (1995): "Valgkampen", Kap. 4 i Anders Todal Jenssen og Henry Valen (red.): *Brussel midt i mot*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Rokkan, Stein (1987): *Stat, nasjon, klasse Essays i politisk sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget
- Rokkan, Stein og Henry Valen (1964): "Regional Contrasts in Norwegian Politics: A Review of Data from Official Statistics and from Sample Surveys". i E. Allardt og Y. Littunen: *Cleavages, and Party systems, contributions to Comparative Sociology*. Helsinki: Transactions of the Westermarck Society.
- Rudlang, Hilde (1996): *EU-undersøkelsen 1994 Dokumentasjonsrapport* Oslo: Statistisk sentralbyrå. Notater 96/21
- Ryghaug, Marianne og Anders Todal Jenssen (1999): *Den store styrkeprøven. Om EU-avstemningen i norsk politikk. Sluttrapport fra Folkeavstemningsprosjektet*. Trondheim: TAPIR forlag.
- Valen, Henry (1973): "Norway: "No to EEC"", *Scandinavian Political Studies*, vol 8, pp. 214-226.
- Valen, Henry (1981): *Valg og politikk – et samfunn i endring*. Oslo: NKS-forlaget. Ny utgave 1992
- Valen, Henry (1994): "Nei-folk mest trofaste", *Samfunnsspeilet* 3/94: 91-96
- Valen, Henry (1999): "Kapittel 5" kap 5 i Bernt Aardal, Henry Valen, Hanne Marte Narud og Frode Berglund: *Velgere i 90-årene*. Oslo: NKS-forlaget.
- Valen, Henry og Bernt Aardal (1983): *Et valg i perspektiv. En studie av stortingsvalget 1981*, Samfunnsøkonomiske studier, nr 54. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Vogt, Gunnar (1993): "Norsk EF-opinion 1972-1993: Gamle og nye mønstre" i Nils Asbjørnsen og Gunnar Vogt (red): *EF, Norge og 1990-årene. Seks artikler om EF-sakens betydning i norsk politikk*. Oslo: Forskningsrapport / Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap; 02/93.
- Aardal, Bernt (1994): "Hva er en politisk skillelinje. En begrepsmessig grenseoppgang.", *Tidsskrift for samfunnsforskning* 2:218-249

Aardal, Bernt (1995): "Ideologi på tvers?" Kap. 8 i Anders Todal Jenssen og Henry Valen (red.): *Brussel midt i mot*. Oslo: Ad Notam Gyldendal

Aardal, Bernt (1999): "Stridsspørsmål og ideologisk struktur" kap. 3 i Bernt Aardal, Henry Valen, Hanne Marte Narud og Frode Berglund: *Velgere i 90-årene*. Oslo: NKS-forlaget

Aardal, Bernt, Henry Valen, Rune Karlsen, Øyvind Kleven og Tor Morten Normann (2003a): *Valgundersøkelsen 2001 Dokumentasjons- og tabellrapport*. Oslo: Statistisk sentralbyrå. Rapport 2003/14

Aardal, Bernt (red.) (2003b): *Velgere i villrede... En analyse av stortingsvalget 2001*. Oslo: N.W.DAMM & SØN AS

Aardal, Bernt og Henry Valen (1989): *Velgere, partier og politisk avstand*. Sosiale og økonomiske studier 69. Oslo: Statistisk sentralbyrå

Aardal, Bernt og Henry Valen (1995): *Konflikt og opinion*. Oslo: NKS-forlaget